

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

M.S. I.-III. YÜZYILLARDA MYRA ANTİK KENTİNİN EKONOMİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OĞUZ AKGÜL

İSTANBUL 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

M.S. I.-III. YÜZYILLARDA MYRA ANTİK KENTİNİN EKONOMİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OĞUZ AKGÜL

TEZ DANIŞMANI: YARD. DOÇ. DR. HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK

İSTANBUL 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

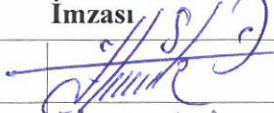
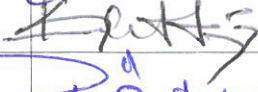
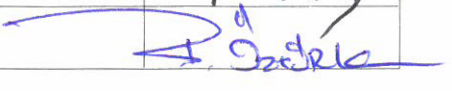
TEZ ONAY BELGESİ

TARİH Anabilim Dalı ESKİÇAĞ TARİHİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi OĞUZ AKGÜL'nın M.S. I-III. YÜZYILLARDA MYRA ANTİK KENTİNİN EKONOMİSİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.10.2014 tarih ve 2014-35/8 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 21 / 10 / 2014

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. HÜSEYİN SAMİ ÖZTÜRK	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. KEMALETTİN KÖROĞLU	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. BÜLENT ÖZTÜRK	

M.S.I-III YÜZYILLARDA MYRA ANTİK KENTİNİN EKONOMİSİ

Myra antik kenti Likçe yazıtlı kaya mezarları ve M.Ö. V. yüzyıldan en erken sikkeleriyle tarihi M.Ö. V. yüzyıla kadar geriye giden bir kenttir. Lykia'nın Antik Dönem'de en büyük 6 kentinden biri ve M.S. IV. yüzyıldan itibaren ise Lycia Eyaleti'nin *metropolis*'i olan Myra'nın bölgedeki ve Küçükasya'daki diğer kentler gibi zenginliği M.S. I-III. yüzyıllar arasındır. Bunu da Myra'nın liman kenti Andriake'den günümüze ulaşan görkem yapılar, kiliseler, anıtlar, işlikler ve liman yapıları gibi birçok mimari yapıdan görmekteyiz. Küçükasya'dan günümüze ulaşan iki *granarium* Myra ile Patara Lykia kentlerindedir. Bu da her iki kentin Roma tarafından hububat taşıma sisteminde ayrı bir önemi olduğunu göstermektedir. *Granarium* Andriake'nin dolayısıyla da Myra'nın zenginleşmesini sağlayan önemli ticari yapılardan birisi olmalıdır.

Andriake tapınak, anıtlar ve Geç İmparatorluk Çağı'nda bir liman için oldukça fazla sayıda kilise ile manastıra da sahipti. Bütün bunların Andriake'nin liman kenti olarak coğrafi açıdan çok elverişli bir yerde bulunmasından dolayı kozmopolit bir nüfusa sahip olmalıydı.

Küçükasya'dan bilinen toplam 4 gümrük yazıtı vardır ve bunun sadece iki tanesi Myra ve Limanı Andriake'den gelmektedir. Bu yazıtlarda da Myra'nın kalkınması ve siyasi otorite olmasında limanı Andriake'nin de sağladığı ekonomik güç etkili olmuş olmalıdır. Çünkü Roma İmparatorluk Çağı'na geldiğimizde Myra antik kentinin egemenlik alanının oldukça genişlediğini görmekteyiz, egemenlik alanını genişlettikçe, sattığı ürünler de hem nitelik hem de nicelik olarak artmış olmalıdır. Gerek Arcadius Anıtı gerekse gümrük yazıtlarında ki bilgilerde Myra kentinde deniz ürünlerinden de büyük kazanç elde edilmekteydi

ancak Myra egemenlik alanındaki tarımsal ve hayvansal ürünlerin neler olduğu konusundaki bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır.

Sonuç olarak Myra'nın ekonomik ve politik güçlenmesinin temelini liman kenti Andriake'nin önemli rolü olduğu görülmektedir.

THE ECONOMY OF THE ANCIENT CITY OF MYRA BETWEEN THE FIRST AND THIRD CENTURY A.D.

The foundation of the ancient city of Myra dates back to the 5th century BC as shown by the incised Lycian rock tombs and by its earliest coins from the 5th century BC. The city was one of the six big cities of the Lycia in the antiquity and becomes the metropolis of the Lycia from on the 4th century AD. On the other hand, it seems that similar to the other cities of the Asia Minor, the richest period of the Myra was in between the 1st to 3rd century AD. Survived monumental architecture, churches, monuments, workshops and harbor structures from Andriake, the port city of Myra exhibits clearly these gloriest days of the city. Moreover, two *granarium* that were found on the Asia Minor were situated in Lycian cities Myra and Patara which show the importance of these two cities on the grain transporting system in Rome. Its *granarium* should be an important commercial structure which contributed to the enrichment of Myra in roman period.

Temples, monuments and a large numbers of monastries and churches for a port in the late Imperial period were situated in Andriake. It seems that the geographically very convenient location of the Andriake allowed the presence of a much diversified population.

A total of four custom inscription is known in Asia Minor and two of them were found in Myra and its harbor Andriake. These inscriptions may show how Andriake provided the necessary economical power to Myra while the city was developing and was becoming a political authority in its region. It seems that the zone of jurisdiction of the Myra was expanded during the Roman Imperial period and an increase in both quality and quantity of the products sold by the city was accompanying this expansion. Both Arcadius Monument and the custom inscription inform us that the city was deriving great profit from sea food even though our knowledge of agricultural and animal products in the city's territory is very limited.

At the end, the port city of Andriake seems to have a very important role in the Myra's economic and political empowerment.

ÖNSÖZ

İlköğretim yıllarından bu yana, tarih ve arkeoloji hep ilgimi çeken bir alan olmuştur. 1991 yılında bu ilgi alanımdan biri olan arkeolojiye, İstanbul Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü'ne girerek başladım. 1995 yılında ise Marmara Üniversitesi SBE Eskiçağ Tarihi'nde Yüksek Lisans eğitimime başlayarak, ilgi duyduğum diğer bir alan olan Eskiçağ Tarihi'nde eğitimime devam ettim. Yüksek Lisans yaparken iş hayatına girmem ve ardından ortaya çıkan sağlık sorunlarım nedeniyle bu eğitime 1997 yılında ara vermek durumunda kaldım. Çalıştığım firma olan Yapı Endüstri Merkezi A.Ş.'nin yönetim kurulu başkanı Sayın Doğan HASOL'un 2000'lerde şahsıma söylediği "başladığın işi yarım bırakmayıp bitirmelisin" sözünden esinlenerek 2008 yılındaki çıkan af yasası ile başvurduğum Eskiçağ Tarihi'nde Yüksek Lisans eğitimime tekrar kabul edildim.

Özellikle Helen ve Roma Tarihi'ne olan merakım sonucunda, hocalarımda yönlendirmeleriyle, Antik dilleri öğrenmem gerektiğine karar verdim. Böylece o yıllarda Marmara Üniversitesi'nde Eskiçağ Tarihi Yüksek Lisans öğrencilerine Hellence dersi veren Yard. Doç. Dr. Filiz CLUZEAU'nun daha sonra da Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK'ün derslerini takip etmeye başladım. Kendisi ile olan konuşmalarımızda özellikle dini ve sosyal hayata duyduğum ilgiyi fark eden değerli hocam Dr. ÖZTÜRK'ün epigrafi çalışmalarını yürüttüğü Myra Antik kentinin bu alanda bir çalışmaya uygun olduğunu belirtmesiyle tez çalışmamın konusunu "M.S. I.-III. Yüzyıllarda Myra Antik Kentinin Ekonomisi" olarak belirleyip tez çalışmalarına başladım.

Hem lisans öğrenimim boyunca hem de tez çalışmalarım sırasında, bilgisini ve deneyimini tüm öğrencileriyle olduğu gibi benimle de sabır ve anlayışla, bitmek tükenmek bilmeyen enerjisiyle paylaşan, karşılaştığım zorluklarda her daim yanımda olan ve sürekli destekleyen değerli Danışman Hocam Sayın Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimin araştırma ve çeviri kısımlarında destek veren Sayın Yard. Doç. Dr. Kenan EREN'e; tezimin son okumalarını yapan ve göremediğim eksikliklere dikkat çeken Sayın Yard. Doç. Dr. Bülent ÖZTÜRK'e; bilgi ve deneyimleri, destek verici paylaşımları için hocam Prof. Dr. Kemalettin KÖROĞLU'na; beni her daim destekleyen Sevgili kız kardeşim Özge AKGÜL'e; sabır ve emekleri için anne ve babama; uzun yıllar çalıştığım Yapı Endüstri Merkezi A.Ş.'deki yönetici ve iş arkadaşlarıma; son olarak Yüksek Lisans'a geri dönüşümde ve dersler sırasındaki cesaret verici sözlerinden dolayı, yakın zamanda kaybettiğimiz değerli arkadaşım Sayın Yard. Doç. Dr. Filiz DÖNMEZ-ÖZTÜRK'e kalpten teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, 2014

Oğuz AKGÜL

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	9
1. Lykia Tarihi	9
2. Konuya İlişkin Antik Kaynakların ve Modern Literatürün Durumu ...	11
3. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	13
4. Teknik Noktalar	14
 I. ANTİK DÜNYA'DA LİMAN VE DENİZ KULLANIMI	15
1. Akdeniz Limanları	15
2. Liman Şehirlerinin Ortaya Çıkışı	17
3. Deniz Taşımacılığı ve Gemiler	19
 II. MYRA VE LİMANI ANDRIAKE	23
1. Myra ve Andriake Tarihi	23
2. Lykia Kentleriyle Myra'nın Ekonomik ve Politik Anlaşmaları	32
2.1. Ksanthos ile Isopoliteia Antlaşması	32
2.2. Trebendai ile <i>Sympoliteia</i>	34
2.3. Rhodiapolis – Korydalla – Myra Antlaşma	34
2.4. Teimiussa Limanı İçin Myra - Kyaneai Arasında Antlaşma	35
3. Andriake'deki Ticari Faaliyetler	36
3.1. Andriake Limanı ve Fiziksel Yapısı	36
3.2. Andriake Gümrük Yazıtı ve Lykia Koinon'unun Geliri.	39
3.3. Andriake Gümrük Yazıtı'na Göre Myra ve Çevresindeki Ürünler	42
3.4. Liman ve Deniz Taşımacılığından Elde Edilen Gelirler	46
3.5. Granarium/Horrea	48
3.6. Arcadius Anıtı	52
4. Myra Egemenlik Alanı Ticaret Hayatı	55

SONUÇ	58
KISALTMALAR LİSTESİ	61
EKLER	78
HARİTALAR	79
1. Myra Kentinin Sınırları	80
2. Myra ve Komşu Kentleri	81
FOTOLAR	82
1. <i>Granarium</i>	83
2. <i>Arcadius Anıtı'ndan Bir Detay</i>	84
3. <i>Arcadius Anıtı ile Arkasında Granarium</i>	85
4. <i>Andriake Gümrük Yazıtı</i>	86
5. <i>Andriake'nin Kısmen Havadan Görünüşü</i>	87

GİRİŞ

1. Lykia Tarihi

Myra antik kentinin de içinde bulunduğu Lykia adı ilk olarak Homeros'un *Odyseia* Destanı'nda Troialılar'ın müttefiklerinde geçmektedir. Herodotos ise Lykialılar'ın soyunu, kardeşi Minos ile kavgası sonrasında yaşadığı Girit'ten sürülerek Lykia'ya yerleşen ve kendilerine Termiller (Τερμίλαι) denilen Sarpedon ve arkadaşları ile yine kardeşi Aegeos tarafından ülkesinden sürülerek Lykia'ya gelen ve Sarpedon ile birleşen Pandion'un oğlu Lykos'tan gelir¹. Herodotos, Lykia'nın adının da bu Lykos'tan geldiğini anlatır.

Lykia'da Helenler tarafından kurulan ilk yerleşim M.Ö. VIII. yüzyıla tarihlenen Ksanthos'tur. Bunun yanı sıra, antik edebi metinlerde Lykia sahilinde yer alan Phaselis (Tekirova), Olympos (Çıralı), Gagai (Aktaş), Korydalla (Kumluca) ve Rhodiapolis (Hacıveliler Köyü) kentlerinin kuruluş tarihleri de Helen Kolonizasyon Dönemi'ne yani M.Ö. VIII. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Arkaik Dönem Lykia'daki Helen yerleşimleri hakkında bilinenler oldukça kısıtlıdır: Ancak, Myra, Tlos (Düver), Pinara (Minare), Patara, Telmessos (Fethiye), Phellos, Antiphellos (Kaş), Limyra, Letoon, Kyaneai, Trysa gibi kentlerde yapılan arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarında bu yerleşimlerin Arkaik Dönem'e kadar uzandığı tespit edilmiştir.

Lykia'da bu Helen yerleşimlerinin yanı sıra, yerel feodal beylerin yönetiminde birçok yerleşim de bilinmektedir. Lykialılar, M.Ö. 452-451

¹ Hdt. I 173; VII 92; tarihi için detaylı bilgi için ayrıca bk. DİNÇ 2010: 4-5.

yılında Attika-Delos Deniz Birliği'ne katılır. M.Ö. 448 yılında Persler ile Atinalılar arasında yapılan Kallias Antlaşması gereğince Persler'in Khelidoniai Adaları'nın batısına çekilmesinin ardından M.Ö. 446 yılında Lykialılar bağımsızlığını tekrar kazansa da kısa bir süre sonra, tekrar Pers egemenliğine girer. Buradaki Pers egemenliği M.Ö. 333 yılında Büyük İskender'in gelişiyle son bulur.

Lykia Bölgesi Büyük İskender'in ölümünden sonra, yüz yıl kadar Ptolemaios Krallığı'nın egemenliğine girmiştir. Ptolemaioslar'ın donanmaları için hayati önem taşıyan kereste gereksinimlerini karşıladıkları bölge olmuştur. Ptolemaioslar'ın hâkimiyeti, M.Ö. 197 yılında Seleukos kralı III. Antiokhos (M.Ö. 223–187)'un Phaselis, Limyra, Andriake, Patara ve Ksanthos'u ele geçirmesi ile son bulmuştur. M.Ö. 189 yılında Roma ve III. Antiokhos arasında yapılan Apameia Antlaşması gereğince de Lykia ve Karia Rodoslular'a verilmiştir.

M.Ö. 167 yılında Lykia kentleri "Lykia Birliği" adı altında toplanmış, Roma himayesinde, demokratik bir anayasaya sahip, kendine özgü bir ulusal federatif devlet olmuştur. Birliğe üye kentlerin oy sayısı, sahip oldukları nüfus ve güçlerine göre belirlenmekte idi. Birliğin ilk başkenti Patara'dır².

Roma İmparatorluğu sınırları içinde bir ada gibi, bağımsız olarak varlığını sürdüren Lykia, M.S. 42 yılında bölgede yaşanan birtakım olaylar nedeniyle, İmparator Claudius'un (M.S. 41–54) emriyle M.S. 43'te bir Roma eyaletine çevrilmiştir. M.S. 73–74 yılında Pamphylia ile birleştirilen Lykia, Diocletianus (M.S. 284–305) ve I. Constantinus'un (M.S. 324–337) reformları ile yeniden tek başına bir eyalet merkezi haline getirilmiştir³.

² TIB 2004: 100.

³ TIB 2004: 1 v.d.

II. Theodosius Dönemi'nde (M.S. 408–450) Lykia'nın en büyük kentlerinden olan Myra *metropolis* olmuştur. Myra metropolitliğinden Piskopos Romanos, M.S. 449 yılındaki Ephesos Konsili'ne, ardından da M.S. 451 yılında toplanan Khalkedon konsiline katılır⁴.

M.S. 655 yılında, Finike açıklarında meydana gelen deniz savaşında Bizans donanmasının Arap donanmasına karşı yenilgiye uğraması, Akdeniz'in bu bölgesindeki, üç yüz yıl sürecektir Arap etkinliğinin de başlangıcıdır⁵. Emeviler Dönemi'nde (M.S. 661–750) Anadolu'ya yönelik akınlara hız verilmiş, Kıbrıs, Rodos, Kos ve Sakız adalarının ele geçirilmesiyle Bizans'a karşı üstünlük sağlanmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun, Arap saldırılarına karşı yeni düzenlemeler yapma ihtiyacıyla, M.S. 672 yılında, Lykia, Karia ve Pamphylia bölgelerini birleştirilerek Kibyraioton Teması kurulmuştur⁶.

2. Konuya İlişkin Antik Kaynakların ve Modern Literatürün Durumu

Myra kentinin toprak altında kalması ve kazıların henüz daha yeni başlamış olması nedeniyle M.S. I. ve III. yüzyıllar arasında kentin ekonomik durumuna ilişkin elimizde henüz çok fazla kaynak yoktur. Bu kaynakların en başında kentin zenginliğini gösteren arkeolojik materyal gelmektedir. Ancak görkemli tiyatrosu, *granarium*'u ve kaya mezarları dışında diğer mimari yapılar daha yeni gün ışığına çıkarılmaktadır.

Bu yapıların dışında, antik edebi metinlerdeki pasaj aralarında yer alan birkaç bilgi kırıntısı Myra kent tarihinin bilinmeyen yönlerine ışık tutmaktadır. Bu kaynakların en başında geleni ise Sionlu Aziz Nikolaos ve

⁴ HARRISON 1963: 119.

⁵ HELLENKEMPER 1993: 101; TIB 2004: 116.

⁶ TIB 2004: 116.

O'nun yaşamıyla ilgili M.S. VI. yüzyılda kaleme alınmış ve yazarı tam olarak bilinmeyen Βίος τοῦ Ἀγίου Νικολάου (*Aziz Nikolaos'un Yaşamı*) adlı eserdir⁷. Verdiği ipuçları ile M.S. I-III. Yüzyıllar için fikir verebileceğini de düşünerek, bu kaynağı çalışmamızda değerlendirmeye aldık: Eser, Sion Manastırı'ndaki işleyiş, yapılar, görevliler ve o dönemde var olan Myra çevresindeki yerleşmeler ile dini, ekonomik ve sosyal yaşam hakkında bilgiler içermesi bakımından önemlidir.

Sınırlı sayıdaki antik metin dışında çalışmamıza esas teşkil eden diğer bir antik kaynak grubu, yazıtlardır. Lykia Bölgesi'ne ilişkin yazıtların tespiti amacıyla bölge yazıtlarını kapsayan yazıt *corpus*'ları taranmıştır: Bunlar *CIG*, *IGR*, *IGSK*, *ILS*, *LBW*, *OGIS*, *Syll*³, *TAM* başta olmak üzere; *Adalya*, *AMS*, *AS*, *AST*, *BCH*, *BZ*, *Chiron*, *EA*, *Gephyra*, *JHS*, *KST*, *REG*, *ZPE* gibi süreli yayınlar; BENNDORF – NIEMANN 1884; PETERSEN – VON LUSCHAN 1889; GREGOIRE 1922; BEAN 1971 ile *online* sistemdeki <http://epigraphy.packhum.org/inscriptions/tur> (*PHI*).

Yazıtlar içinde kentin ekonomi tarihine ilişkin eldeki en somut veriler Myra ve Andriake'den daha önce bulunmuş gümrük yazıtlarıdır: Myra'nın liman yerleşimi Andriake'nin limanı civarında, *granarium*'un yakınında, yazıt yüzü üzerine devrilmiş vaziyette duran yazıt taşıyıcısı 1999 yılında Anadolu Üniversitesi'nden sanat tarihçileri tarafından bulunmuştur. Yazıt daha sonra Akdeniz Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü'nden Burak TAKMER tarafından doktora tezi olarak ele alınmıştır. Yazıt Lykia Birliği'nin gümrük yasası hakkında bilgi vermekte ve böylece bölgenin ekonomisine ışık tutmaktadır.

Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK tarafından Myra ve Limanı Andriake'de 2009 yılında başlayan kazı çalışmalarından elde edilen sonuçların değerlendirildiği ve kente ilişkin en yeni bilgileri sunması bakımından,

⁷ Aziz Nikolaos'un *Vita*'sının ilk ve en kapsamlı edisyonuna ANRICH 1913/1917 tarafından 2 ciltlik eserinde yer verilmiştir. Söz konusu eserin modern dillere tercümesi ilk kez ŠEVČENKO – ŠEVČENKO 1984 tarafından İngilizce olarak yapılmıştır. Sionlu Nikolaos'un *Vita*'sı, son olarak kritik ve edisyonuyla birlikte Helence ve Almanca çevirisi yapılarak BLUM 1997 tarafından yayımlanmıştır.

O'nun ve ekibinin yayımladığı çalışmalar yararlanılan başlıca kaynaklardandır⁸.

Antik Dönem'de olduğu gibi Bizans Dönemi'nde de Lykia'nın önemli kentlerinden biri olan Myra'nın limanı durumundaki Andriake ile ilgili TEKİNALP (2000) tarafından yapılmış tezde, kentin fiziksel yapısı ve tarihsel durumu değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Helenistik, Roma ve Bizans kentlerinin fiziksel özelliklerine dair bilgilerin ortaya konduğu çalışmada, kentin dönemlere göre statüsü ve ekonomik özellikleri üzerinde de durulmuştur.

Çalışmamızın özellikle Lykia'nın Geç Antik Çağ'daki durumuyla ilgili bölümlerinde yararlanılan bir başka kaynak olan, FOSS 1993: 5–25'te Lykia'nın coğrafi özellikleri ve önemli kentlerine kısaca değinildikten sonra Prehistorik Dönem'den başlanarak Bizans Dönemi'nin sonuna kadar geçirdiği tarihi süreç özet halinde ele alınmıştır. Bazı kentlerin III. yüzyılda yaşanan sıkıntılı dönemden oldukça sert bir biçimde etkilendiğinden, küçüldüklerinden bahsedilir. Nüfusun ve zenginliğin arttığı ve belki de Lykia Bölgesi'nin tarih boyunca en iyi dönemi olarak VI. yüzyıl kentlerinin durumu hakkında bilgi verilir. Bunda kıyı bölgelerdeki kentlerin Mısır ve Filistin ile yaptığı ticaretin etkili olduğu, kırsal kesimin de bu zenginlikten nasibini aldığı, Hristiyanlık ile beraber görünümü de değişmeye başlayan kentlerin sürekli bir büyüme yaşadıkları belirtilir.

3. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

M.S. I.-III. yüzyıllar Myra'nın zenginliğinin ve görkeminin en üst seviyesidir. Bu durum en açık olarak mimaride kendini göstermektedir. Ayrıca epigrafik belgeler de yoğun olarak bu döneme tekabül etmektedir ki M.S. I. yüzyılın ortalarına tarihlenen gümrük yazıtı da bu zenginliği her bakımdan göstermektedir. Ancak eldeki bu verilere rağmen antik kentin

⁸ Myra ve Limanı Andriake kazılarının sonuçlarına ilişkin bibliyografik bilgi için bk. KISALTMALAR LİSTESİ.

somut olarak ekonomik tarihine ilişkin bir yayın yapılmamıştır. Anılan bu eksikliğini giderebilmek için malzemenin en yoğun olduğu M.S. I-III. yüzyıllar arası tercih edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın zamanı M.S. I-III. yüzyıllar olarak belirlenmiş; coğrafi olarak ise kentin egemenlik alanıyla sınırlandırılmıştır.

4. Teknik Noktalar

Roma imparatorlarından bahsedilirken, Latince'nin resmi dil olarak kullanıldığı dönemlerdeki imparatorların isimleri için Latince kullanım, Helence'nin Doğu Roma'da yaygın olarak kullanıldığı dönemlerde ise Helence kullanım tercih edilmiştir. Aynı yöntem kent isimlerinden bahsedilirken de izlenmiştir. Örneğin; Constantinus adının Helence kullanımı Konstantinos adı ya da Constantinopolis'in Helence kullanımı olan Konstantinopolis gibi. Özel olarak Lykia'dan bir eyalet olarak bahsedildiğinde de “*Lycia*” kullanım şekli tercih edilmiştir.

Sionlu Nikolaos'un *Vita*'sı olarak da bilinen, *Vita Nicolae Sionitae* adlı eser için VNS kısaltması kullanılmıştır.

Okuyucunun Myra kentinin sınırlarını görebilmesi için Ekler Bölümü'nde yer alan Haritalar kısmına iki adet harita eklenmiştir (Bk. Harita 1-2).

Metin içinde bahsedilen arkeolojik buluntuların elimizde var olan fotoğrafları da Ekler Bölümü'ndeki Fotoğraflar kısmında ortaya konulmuştur.

I

ANTİK DÜNYA'DA LİMAN VE DENİZ KULLANIMI

I.1. Akdeniz Limanları

Coğrafi açıdan Likya'nın engebeli yapısı iç bölgelerle kara ulaşımını ve ticaretini güçleştirmiş bu durum da Likya'daki kentler için deniz ulaşımı avantajlı konuma gelmiştir. Myra'nında ekonomisini anlayabilmek için Akdeniz'deki deniz ticaretini incelemek gerekir. Kıyı kentleride erken dönemlerden itibaren birbirleriyle yoğun ticari ilişkiler kurmuşlardır. Doğusunda Aleksandria ve Antiokhia ile batısındaki Roma gibi önemli ve büyük kentler arasında yer alan küçük kentler bu ticaretin ara durakları olarak hizmet vermiş ve bölgesel ekonominin önemli bir parçası olarak yüzyıllar boyunca varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu ara limanların bir bölümü ise zaman içerisinde gerek coğrafi olarak gerekse yaşam içerisindeki konumlarını kaybetmişler.

Lykia Bölgesi Doğu Akdeniz'deki limanlardan batıya yük taşıyan gemilerin uğradığı önemli bir bölgedir. Antiokhia – Roma hattının yanı sıra Konstantinopolis – Kıbrıs – Mısır hattında seyreden gemilerin rotasında da yer almaktaydı. Bu nedenle Lykia kıyılarında yer alan limanlar, bölgenin de deniz aşırı ulaşımının ve ticaretin önemli birer limanları konumundaydılar.

Kaş açıklarında 1982 yılında sünger avcısı Mehmet ÇAKIR tarafından keşfedilen Uluburun Batığı, M.Ö. II. Bin Yıl'da Akdeniz'in tüm doğu kısımlarını kapsayan yoğun ticari faaliyeti belgeler. Bunun yanı sıra, Orontes (= Asi) Nehri ağzında bulunan Al-Mina'da Miken Dönemi'ne ait seramikler

saptanmıştır. 1984–1994 yılları arasında Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi ve INA'nın Kaş yakınlarındaki Uluburun'da yaptığı sualtı kazıları, Bronz Çağı ticaretinin en değerli arkeolojik kanıtlarından birisini ortaya koymuştur. Uluburun'da ortaya çıkarılan ve seramik buluntuları yardımıyla M.Ö. XIV. yüzyılın son çeyreğinde battığı anlaşılan batık, yaklaşık 20 tonluk bir yükü taşımakta olan bir ticaret gemisidir. Geminin kargosu genelde işlenmemiş madenlerden oluşmaktadır; ama bazı işlenmiş değerli objelere de rastlanmıştır. Kargonun en önemli bölümünü 10 ton ağırlığında bakır külçeler oluşturur ayrıca bir ton kadar da kalay külçe ele geçmiştir. Ayrıca cam külçeler, reçine, Kenan Ülkesi kökenli kaplar içerisinde zeytinyağı, suaygırı ve fildişleri, abanoz ağacı ve bazı baharatlar da bulunmuştur. İşlenmiş objelerin çoğunu *pithos*'lar içerisine konmuş Kıbrıs çanak-çömleği, cam ve fayans boncuklar, bakır, devekuşu yumurtası kabuğu ve fildişinden kaplar ve muhtemelen tekstil ürünleri oluşturur. Ticari malların yanı sıra balıkçılık malzemesi, yemek pişirme gereçleri, terazi ve ağırlıkları, silindir mühürler, yazı tahtaları ve mürettebata ait altın ve gümüş takılar da kazılarda ortaya çıkarılmıştır.

M.Ö. XIV. yüzyılda, Kenan Ülkesi kökenli ticaretin Mısır, Kıbrıs ve Ege arasında etkin olduğu ve tüccarların Mısır, Mezopotamya ve Hitit uygarlıkları arasındaki ticarete aracılık ettikleri bilinmektedir. Bu uzak mesafeli ticaret büyük ihtimalle Yakın Doğu sarayları ve yönetici elitlerinin kontrolünde yapılmaktaydı. Dolayısıyla lüks objelerin değiş-tokuşu, hammadde transferine eşlik etmektedir ve ticaret kabotaj şeklinde değil; iki önemli liman arasında doğrudan ilişki şeklinde düzenlenmektedir. Uluburun Batığı muhtemelen Güney Lübnan'daki Megiddo kentinin limanı olan Tell Abu Hawam'dan yola çıkmıştır ve muhtemelen Kıbrıs'a uğradıktan sonra, batıya rotasını çevirmiştir. Hedefini kesin olarak bilmek olası değildir. Ama Güney Helas veya Ege'ye gittiği düşünülebilir. Gemide biri daha

önemli konumda olmak üzere dört Kenanlı tüccarın varlığı keşfedilmiştir. Ayrıca muhtemelen iki Miken soylusu da gemide bulunmaktadır.⁹

Akdeniz’de Mısırlılar, Giritliler, Fenikeliler ve Helenler olasılıkla küçük teknelere sahiptirler. Tekne boyutlarının büyümesine bağlı olarak liman ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Limanların ortaya çıktığı erken dönemlerde gerek nehir kenarlarında gerekse delta ya da kıyı boyunca, ekonomik çıkarlar, topografik ve stratejik konumlar limanların oluşumunda göz önünde bulundurulmuştur¹⁰.

Kıyı kentlerinin önemli ya da önemsiz olsun bir limanı bulunmaktaydı. Nehir toplumlarında görülen liman gelişimi denize kıyısı olan yerleşimlerde tamamlanmıştır¹¹. M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren limanlar gelişmiş ve çoğalmışlardır. Büyük İskender’le birlikte Akdeniz’de ekonomik ve politik yönden büyük devletler ortaya çıkmıştır. Ticaret artmış ve küçük limanların yerini daha büyük limanlar almıştır. Limanların büyümesi teknelerin kapasitelerinin artmasıyla gerçekleşmiştir. Büyük ticari ve askeri gemilerin yanaşabilmesi için basamaklı ve özel bağlama yerleri olan platformlar limanlardaki yerlerini almıştır. Limanlardaki değişim ve gelişmeler planlı olarak özellikle de Romalılar tarafından uygulanmıştır¹².

I.2. Liman Şehirlerinin Ortaya Çıkışı

Şehirlerin kıyılardan uzakta kurulmalarının başlıca nedeni tarıma elverişli topraklara ve iyi savunma imkânlarına sahip olmalarındandır. Bu şehirlerin liman ihtiyaçlarına gerek olduğu durumlarda kıyılarında ikinci bir şehir

⁹ PULAK 2010: 862–876.

¹⁰ SHAW 1972: 88–89; ÖZDAŞ 1995: 259.

¹¹ ÖZDAŞ 1995: 259.

¹² ÖZDAŞ 1995: 261.

kurulması zorunlu olmuştur. Bu özelliğe sahip başlıca şehirler, Atina, Korinthos, Olinthos, Priene ve Argos'tur. Küçük yerleşimler olan liman şehirlerinin de çoğunun ayrı bir ismi bulunmaktadır: Atina'nın Pire, Korinthos'un Lekhaion, Kolophon'un Notion, Priene'nin Apollonia liman kentleridir. Liman ve tersane olarak yeniden düzenlenen Pire büyük bir ticaret merkezi olmuş ve M.Ö. V. yüzyılda Atina iki paralel sur ile Pire'ye bağlanmıştır¹³.

Helen şehirleri tepe, ova, tepe eteği ve kıyı yerleşimleri olmak üzere dört bölümde incelenebilir. Kıyı yerleşimleri topografik açıdan üç şekilde incelenebilir. Liman çevrelerinde yelpaze şeklinde oluşan şehirler, bu şehirler de arazi limandan başlayarak hafif bir eğim göstermektedir. Şehir etrafındaki surlar yarım daire şeklindedir. Limanın gerisinde bulunan düzlükte ise genellikle *agora* yer alır. En belirgin örnekleri Halikarnassos, Knidos, Rodos, Samos, Pire ve Thasos'tur¹⁴. Bu türden şehirler için *akropolis*'leri bulunmayan, savunması kolay yerler seçilmiştir: Miletos, Lebedos, Smyrna, Phokaia, Gryneion, Pitane, Kerasos, Phiskos, Phaselis, Side bu yerleşimlere ait örneklerdir. Kıyı şehirleri küçük bir tepe veya plato üzerine kurulmuşlardır. Bu şehirlere örnek olarak, Anadolu'da Notion ile Amisos, Sicilya'da Megara Hyblia, Gela, Selinus – Traianopolis verilebilir¹⁵.

Kentler topografik yapıya göre tek, çift ya da çok limanlı olabilmektedir. Phaselis, Knidos, Pire ve Rodos çok limanlı şehirlerin başında gelmektedir¹⁶. Skylaks'ın, antik dönem denizcileri tarafından hazırlanan raporları içeren "*Periptoi*" adındaki kayıt defterinde, her bölge için denizcilerin gereksinimi olan bilgileri, su alınabilecek noktaları Akdeniz'de çeşitli yerleşim yerleri arasındaki mesafeleri belirtilmektedir¹⁷. Limanlara ait kalıntıların büyük

¹³ AKARCA 1972: 22; ÖZDAŞ 1995: 261.

¹⁴ ÖZDAŞ 1995: 261.

¹⁵ VANN 1993: 30-31, fig. 2-3; ÖZDAŞ 1995: 261.

¹⁶ AKARCA 1972: 24-26; ÖZDAŞ 1995: 261.

¹⁷ ÖZDAŞ 1995: 262.

çoğunluğu günümüzde temel seviyesinde olup hemen hemen tamamı Roma dönemine aittir. Anadolu sahillerinde en iyi araştırılmış limanlar içinde Side başta gelmektedir¹⁸. İncelenen diğer bir liman Phaselis'tir¹⁹.

Ekonomik ve coğrafi nitelikler ile tekne boyutlarına bağlı olarak gelişen limanların yerleri, binlerce yıl önce keşfedilip, günümüze kadar sürekli olarak kullanılmıştır.

I.3. Deniz Taşımacılığı ve Gemiler

Dağlık bir coğrafyada kurulmuş kent devletlerinden oluşan Eski Helenler'in denizcilikteki katkıları önemlidir. Bu katkıları sonucunda hem askeri hem de ticari alanda gelişmiş bir deniz gücüne ihtiyaç duyuyorlardı. Şehir devletinin egemenliğinin koruması, gemilerinin sadece sayısal olarak değil aynı zamanda tasarım ve işleyiş bakımından da üstün olmasını gerektirmekteydi. Bu nedenle şehir devletlerinin yeni ve daha iyi gemiler için parasal kaynaklar ayırması, gemi tasarımı ve teknolojisinde önemli bir bilgi birikiminin oluşmasını sağlamıştır²⁰.

Romalılar ise tarihlerinin hiç bir döneminde denizcilikle ilgilenen bir toplum olmamışlardı. Başkentleri kıyıdan 26 km içeride kurulmuş olan Romalılar, denizle olan bağlantılarını Tiber Nehri üzerinden küçük teknelerle sağlıyorlardı. Tiber Nehri'nin denize döküldüğü yer olan Ostia Limanı, İmparator Claudius'un Roma'nın deniz aşırı ülkelerden tahıl almak zorunda kaldığı M.S. I. yüzyıl ortalarına kadar temel liman işlerini tamamlanmasına kadar önemsiz bir kıyı kentidir. M.Ö. 264 yılında başlayan Kartaca Savaşları'nda, güçlü deniz kuvvetleri ve denizcilik gelenekleri olan Kartacalılar'la savaşıma dek, Romalılar savaş gemisi filosu inşa

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. KNOBLAUCH 1977.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. BLACKMANN 1973.

²⁰ LANDELS 1996: 145–146.

etmemişlerdir. Kartaca deniz kuvvetlerinin yenilgiye uğratıldığı M.Ö. 201'deki İkinci Kartaca Savaşı'nın sonunda bile Romalılar filolarını yenilemek yerine çürümeye terk etmişlerdir. İki yüzyıl boyunca deniz kuvvetleri olmadan egemenliklerini sürdürebilen Romalılar, ilk kalıcı filolarını M.Ö. 31 yılındaki Actium Savaşı'ndan sonra İmparator Augustus ile birlikte kurmuşlar ve bu sayede Akdeniz'deki egemenliklerini perçinleştirmişlerdir²¹.

Eskiçağ'ın bilinen tüm yük gemileri yelkenliydi²². Yalnızca açıkta demirlemiş büyük geminin yükünü boşaltmak için nehirlerde kullanılan küçük tekneler kürekliydi. Akdenizde yol alan gemiler de zaman içerisinde çok fazla değişmemişti. İki temel gövde çeşidi kullanılmaktaydı. Bunlar için, "uzun gemi" ve "yuvarlak gemi" gibi terimler kullanılıyordu. Uzun gemi yüksek hızda hareket etmesi için tasarlanmış kürekli bir savaş ya da korsan gemisiydi. Devriye veya uzun yolculuklar içinse yelkenliler kullanılmaktaydı. "Yuvarlak gemi" nehirlerde ya da limanlarda kürekle hareket eden küçük çeşitleri dışında yalnızca yelken kullanan bir ticaret teknesiydi. Akdeniz ve bölgenin iklimi denizcilikle ilgili her türlü faaliyeti özellikle de yelkenli gemilerin kullanımını ciddi bir şekilde kısıtlıyordu. Helen ve Romalı gemiciler geceleri yıldızların, gündüzleri de kılavuzluk görevi gören işaretlerden yararlanarak yolculuk yapıyorlardı. Hava durumunun görüşü kısıtladığı durumlarda yolculuklar denizde tehlikeye giriyordu. Kış aylarında ise fırtınaların daha sık ve şiddetli görüldüğü fakat yaz mevsiminde bu tehlikenin tamamen ortadan kalkmadığı da bir gerçektir.

Maceracı denizcilere göre Mart sonu ya da Nisan başı biraz tehlikeli de olsa deniz yolculuğu yapılabilirdi. Hesiodos'a göre deniz yolculuklarının 21 Haziran ile 10 Ağustos arasında yapılması gerekmektedir. Haziran başından

²¹ LANDELS 1996: 146.

²² LANDELS 1996: 169.

Eylül ortasına kadar ise güvenli bir dönemdir. Bu dönemden Kasım başına kadar olan dönem deniz yolculuğu için kısmen uygun yılın geri kalan bölümleri ise çok acil durumlar dışında kesinlikle imkânsız olarak değerlendirilmektedir. Yılda beş ay boyunca ticari limanların etkinliği görülmüyordu²³.

Aleksandria'dan Byzantium'a yapılan tahıl seferleri 10 Eylül tarihinden sonraki haftalar içerisinde yapılmaktaydı²⁴. Brindisi ya da Messina Boğazı'ndan Aleksandria'ya kadar, "yokuş aşağı" yolculuk yapılıyordu. Yolculuk mevsimi boyunca rüzgâr her zaman kuzeybatıdan esiyordu ve düzenli olarak estiğinde ticaret gemileri 2 deniz milinden biraz fazla ortalama hızla yolculuklarını 18–20 gün içerisinde tamamlıyorlardı. Plin. *Nat. Hist.* XIX 3–4'e göre küçük, hızla bir yelkenli tekne bu yolculuğu yaklaşık 4,5–5 deniz mili bir ortalama hızla 9 günde tamamlayabiliyordu. Dönüş yolculuğu çok farklıydı; tüm yolculuk rüzgâra karşı yapıldığı için yolu ve zamanı çok uzatmakta, yolculuk 40 ile 65 günde tamamlanabilmekteydi²⁵.

M.S. II. yüzyılda Lukianos tarafından yazılan, "*Gemi ya da İnsanoğlunun İstekleri*" adındaki diyalogda, olağanüstü büyük bir gemi ile Aleksandria'dan Roma'ya yapılan bir yolculukla ilgili bir anlatım yer almaktadır. "Isis" adındaki gemi Aleksandria'dan Roma'ya tahıl taşımaktaydı²⁶. Gemi, Aleksandria'dan hafif bir esinti ile yola çıkmış, yedinci günde Kıbrıs'ın en batı ucu, "Akamas" (Arnauti = Arnaati Burnu) kıyılarından geçerken kuzey-kuzeydoğu yönünde seyrediyorlardı. Daha sonra işler çok kötü gitmeye başladı. Büyük olasılıkla Anemurion ("Rüzgârlı Burun", modern Anamur) yönüne gitmelerine karşın, "yana doğru yönelerek Sidon"a ulaştılar. Bundan

²³ LANDELS 1996: 172–173.

²⁴ SEIDLER 1997: 10, dn. 3.

²⁵ LANDEIS 1996: 176–177.

²⁶ LANDELS 1996: 177.

sonra yine fırtınalı bir havada, kuzeye doğru yol alıp İbn Hani Burnu'nu dolaşarak Kıbrıs'la Anadolu arasındabatiya yöneldiler ve Sidon'dan ayrıldıktan on gün sonra, "Kırlangıç Adaları"na (= Beş Adalar, Khelidoniai Adaları ulaştılar. Gemi tehlikeli Lykia kıyılarını, eskiçağ denizcileri için ciddi sayılabilecek tehlikelerden birini de göze alarak, bu kıyıdan zifiri karanlıkta geçtiler. Ancak şanslıydılar bir ateş (belki de bir deniz feneri ya da işaret ateşi) gördükleri için karaya yakınlaşmakta olduklarını anladılar ve Dioskurlar'dan biri biri, "karkhesion'un" üzerine parlak bir yıldız yerleştirdi ve kayalığa yaklaşan gemiyi iskele tarafına doğru çevirdi. Başka bir seyahat ise Havari Aziz Paulus'un M.S. 59 veya 60 yılında Kaisarea pro Phoenikia'dan²⁷ başlayan ve Roma'da biten maceralı yolculuğudur. Paulus'un bu deniz yolculuğu, Ekim ayı içerisinde ve olasılıkla da Ekim ayının ortalarında veya biraz daha sonrasında Andriake'ye uğramış olmalıdır. Askalon, Gazze'nin kuzeyinde Kudüs kentine ulaşan yollardan birinin başlangıcı durumundaki bir liman kentidir. Nikolaos, Sion *Vitası*'nda bahsedilen Kudüs'e yaptığı iki deniz yolculuğunda da hem gelişte hem de Lykia'ya dönüşünde Askalon Limanı'nı kullanmıştır.

Anadolu batısındaki yol ağının yetersizliği, coğrafi konumunun nedeniyle karayolu ağının yeterli olmadığı, Lykia'daki ticaretin büyük çoğunluğu ve ulaşımı deniz yoluyla sağlanıyordu. Kıyı kentlerinin çoğu gemilerin demirleneceği uygun konumda yapılmıştır. Denizle yakın ilişkileri olmasına rağmen Lykialılar herhangi bir gemi tipi geliştirememişler. Fakat Lykia Bölgesi'ne özgü semardam kapaklı lahitlerin²⁸ teknelerden ilham alındığı ileri sürülmektedir. Eğer bu durum doğru ise ölü gömme gelenekleri içinde yer verdikleri tekne ve denizin Lykia Bölgesi halkları için önemli olduğunun göstergesidir. Lykia Bölgesi'nde bilinen en iyi gemi kabartması Roma dönemine ait olup Olympos'ta bir lahit üzerinde bulunmaktadır.

²⁷ BLAKE – EDMONDS 1990: 147.

²⁸ İDİL 1985: 10.

II

MYRA VE LİMANI ANDRIAKE

II.1. Myra ve Andriake Tarihi

Steph. Byz. 462 v.d.'na göre Myra adı ἀπὸ μύρων ἢ ἀπὸ Μύρωνος ἢ ἀπὸ Μύρου ποταμοῦ παραρρέοντος'tan gelmektedir; ama aslında *epikhorik* kökenli bir isimdir²⁹. Likçe “Muri”³⁰ adını koruyan Myra³¹ kenti, Likçe yazıtlı kaya mezarları ve M.Ö. V. yüzyıldan bilinen en erken sikkeleriyle, tarihi M.Ö. V. yüzyıla kadar geriye giden büyük bir kenttir³². Lykia Birliği içinde 3 oy hakkına sahip 6 kentten biri olan Myra³³, aynı zamanda Masikytos'taki Birlik sikke darp merkezidir (*ca.* M.Ö. 168 - M.Ö. 43)³⁴.

Myra Ptolemaioslar Dönemi'nde bölgedeki politik ve ticari olarak en güçlü *polis*'e dönüşmüştü³⁵. Geç Helenistik Dönem'de(?) *territorum*'unu Mastaura ve Tragalassos'un da içinde olduğu Kasaba Vadisi'nin güney kenarına kadar genişleten³⁶ Myra, M.Ö. II. yüzyılın ikinci yarısında Ksanthos kenti ile bir *isopoliteia* antlaşması yapmıştı³⁷. Myra antik kentinin, Roma İmparatorluk

²⁹ ZGUSTA 1984: 410 v.d.

³⁰ TAM I 44, c 40, c 50 (*murei*), c 57 (*murānedi*); KOLB – TIETZ 1999: 378, dn. 161.

³¹ Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK tarafından 2009 yılında Myra ve Limanı Andriake'de başlatılmış olan “Myra ve Limanı Andriake Kazıları” ile 4–8 m yüksekliğindeki alüvyon bir örtünün altında bulunan Myra ve Andriake kentleri yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Myra kenti hk. bk. RUGE 1933: 1083; BORCHHARDT 1975; BEAN 1976: 603 v.d.; TIB 2004: 342-359. Myra ile ilgili son yayınlar için bk. ÇEVİK *et alii* 2010: 335–366; ÇEVİK 2010a; ÇEVİK 2010b: 55–60; ÇEVİK 2010c: 53–82; ÇEVİK 2010d: 19–25.

³² ZIMMERMANN 1992: 105.

³³ Strab. 665; *FdXant* 176.

³⁴ HEAD 1963: 696; VON AULOCK 1974: 44 v.d.

³⁵ KOLB 1991: 199; ZIMMERMANN 1992: 105.

³⁶ TIB 2004: 342.

³⁷ BE (1994) 321–322; SEG 44, 1218.

Çağı'nda Trebendai³⁸ ve Tyberissos-Teimiussa³⁹ ile *sympoliteia* halinde olduğu yazıtlar aracılığıyla bilinmektedir. Bölgenin bir diğer yerleşimi olan ve Helenistik Çağ'da bağımsız bir kent olduğu bilinen Istlada'nın da, Roma İmparatorluk Çağı'nda Myra egemenliğine dâhil olduğu, yine yazıtlardan öğrenilmektedir⁴⁰. Myra'nın egemenlik alanında yer alan bir diğer kent ise, Helenistik Çağ'da Arykanda kenti ile bir *symmakhia* antlaşması yapan Tragalassos'tur⁴¹. Bu kentlerin yanı sıra, Sura Apollon Bilicilik Merkezi de Myra'ya bağlıydı.

Myra'ya bağlı en önemli yerleşimlerin başında O'nun dünyaya açılmasını sağlayan Andriake Liman yerleşimi gelmektedir. Zamanla Andriake'nin olduğu limanın dolmasıyla birlikte, bu limanın yerini Ortaçağ'da bugünkü Taşdibi verilen yerde bulunan Tore Stalimure adlı başka bir liman almıştır. Bölgenin III. Antiokhos tarafından ele geçirildiği M.Ö. 197 yılı öncesinde Andriake'nin ismine kaynaklarda rastlanmamaktadır. Nitekim Skyl. *Periplus*, 100'ün M.Ö. IV. yüzyılı tasvir eden *Deniz Haritası*'nda da Andriake'nin ismi geçmemektedir⁴². M.Ö. 43 yılında Brutus tarafından Lykia'ya gönderilen Lentulus Spinter'in Andriake ağzındaki zinciri kırarak Myra'ya girmiş olduğu bilinmektedir⁴³. Roma'ya giderken M.S. 59 yılında

³⁸ Bugün yeri hâlâ tartışmalı olan Trebendai'nin BORCHHARDT 1975: 82 tarafından Gürses Köyü çevresindeki antik yerleşim olabileceği önerilmiştir. Myra-Trebendai *sympoliteia*'sı için bk. PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 58, No. 114; HEBERDEY – KALINKA 1897: 17, No. 53; IGR III 698.

³⁹ SCHULER 2007: 384–386; Ayrıca bk. ZIMMERMANN 1992: 216.

⁴⁰ Istlada'nın Helenistik Dönem'de bağımsız olduğuna ilişkin yazıtlar için bk. SCHULER 2006: no. 3. 13. 15. 16. 19. 20. 22. Myra egemenliğine ilişkin yazıtlar için bk. SCHULER 2006: No. 5. 7. 9. 18. 21.

⁴¹ *Iarykanda* 1; SEG 44, 1148. Tragalassos'un yeri halen kesin olarak bilinmemektedir. Bu konu hk. tartışmalar için bk. ÖZTÜRK 2010: 296, dn. 12. Ayrıca bk. TIB 8 (2004): "Tragalassos"; ALKAN 2011: 101–105.

⁴² Tyroslu Porphyrios (*FgrHist* II B, S. 1224 [Fragm. 46]); Liv. XXXIII 19, 9. Ayrıca bk. MAGIE 1950: 754, d.n. 49; BORCHHARDT 1975: 75; BAGNALL 1976: 108; ZIMMERMANN 1992: 221; HÖLBL 1994: 123.

⁴³ App. *Bell. civ.* IV 82; Dio Cass. XLVII 34.

havari Paulus Myra'da yani, Andriake'de gemi değiştirmiştir⁴⁴. Paulus, olasılıkla burada Azize Thekla ile karşılaşmış olmalıdır⁴⁵.

Lykia kentlerinin M.S. I. yüzyıl başlarında imparator aileleri için heykeller dikip tanrısal onurlar ithaf ederek bağımsızlıklarını korumak için gösterdikleri çabalara rağmen Lykia Birliği'ndeki iç çatışmalar yüzünden Roma'nın müdahalesi ile sahip oldukları kısmi bağımsızlıkları da sona ermiş ve Lykia M.S. 43 yılında İmparator Claudius tarafından bir Roma eyaletine dönüştürülmüştür.

İmparator Claudius çatışmaları sona erdirmek ve Lykia'yı eyalet olarak düzenlemek üzere genç vali Quintus Veranius'u görevlendirmiştir. Quintus Veranius'un ilk icraatı, isyanı bastırabilmek ve askeri operasyonları hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmek için yol yapım faaliyeti olmuştur. Yaptırılan yolların listesi, imparatorluğun gücünü gösterir bir şekilde devasa olarak anıtlştırılarak Patara'da dikilmiştir⁴⁶. Lykia'nın M. S. 43 yılından itibaren başlayan eyalete dönüştürülmesi ve Lykia Birliği'nin Roma eyalet yasaları uyarınca yeniden organize edilmesi, Claudius zamanında ve çok büyük olasılıkla ilk Lykia valisi Q. Veranius zamanında tamamlanmıştır⁴⁷.

Claudius Dönemi'nde ticaretin gelişmesi için yol yapım faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Bunun yanı sıra, sosyal bozulmalar hususunda da bazı reformlar yapılmıştır⁴⁸. Büyük olasılıkla eyalet öncesi yaşanan kanunsuzluk ve iç çatışmalar döneminde iyice gün yüzüne çıkmış olan çeşitli yolsuzluklar Myra'da ele geçen Q. Veranius'un fermanı aracılığıyla bilinmektedir. Fermanan anlaşıldığı üzere, kent arşivlerinde çalıştırılan köleler (*demosioi*) aracılığıyla bazı kişiler ekleme ya da silme vb. yöntemlerle evrakta sahtecilik

⁴⁴ Act. Ap. 27, 5.

⁴⁵ SCHULTZE 1926: 199; DAGRON 1978: 268.

⁴⁶ ŞAHİN – ADAK 2007.

⁴⁷ ŞAHİN – ADAK 2007: 63–71.

⁴⁸ ŞAHİN – ADAK 2007: 76–77.

yapma yoluna gitmişlerdir. Veranius bu tür belgelerin kesinlikle geçersiz olduğunu bildirerek ve benzer davranışların şiddetle cezalandırılacağı uyarısında bulunarak fermanının bütün eyalete dağıtılıp kaydedilmesini istemektedir.

Claudiuslar Dönemi'nde politik ve sosyal reformların yanı sıra Lykia ekonomisi için de önemli düzenlemeler yapılmıştır. Önemli ticari limanlara sahip olan Lykia'nın gümrük işlerine de Roma idaresi tarafından el atılmıştır. Daha önce Ephesos ve Kaunos'tan bilinen gümrük düzenlemelerine ilişkin yazıtlara Myra'dan ele geçen ve M.S. II. yüzyıl başlarına tarihlenen bir fragman eklenmiştir. Bunlardan sonra Andriake Limanı'nda ele geçen gümrük yazıtı ise Lykia'daki gümrük düzenlemelerine dair en erken belgedir.

M.S. 68 yılında Roma'da iktidar mücadelesi yaşanırken Lykia büyük bir depremle sarsılmıştır. Bu depremin Lykia'ya verdiği tahribat hakkında bir tahmin Patara su kemeri onarım yazıtından çıkarılabilir. Vespasianus imparator olduğu M.S. 69-70 yılında su kemerini tekrar ayağa kaldırtmıştır. Yazıtın verdiği bilgiye göre, su kemerinin deprem nedeniyle temelinden yıkılmasından dolayı kent 30 ay boyunca susuz kalmıştır⁴⁹. Myra'nın bu depremden ne kadar etkilendiğine dair bilinen bir epigrafik belge mevcut değildir. Bununla beraber, yaşanıp bitmiş olayları bir gelecek öngörüsü gibi anlatan Sibyllina kehanetlerinde Myra'nın, Lykia'nın parlak bir kenti olduğu ve yer sarsıntısıyla yerle bir olacağı aktarılmaktadır⁵⁰. Kehanete konu olan yer sarsıntısının M.S. 68 yılı depremi mi yoksa M.S. 141 yılı depremi mi olduğu açık değildir. Ancak Patara Apollon kehanet merkezinin Nero zamanında yerle bir olduğu bahsi yine Sibyllina kehanetlerinde geçmektedir⁵¹. Sibyllina kehanetlerine konu olan felaket çok büyük olasılıkla

⁴⁹ ŞAHİN 2008: 9-18.

⁵⁰ *Oracula Sibyllina* IV 109-111.

⁵¹ ŞAHİN 2005: 341 -342.

Nero Dönemi'ndeki M.S. 68 yılı depremidir ve Myra'nın olaydan ağır bir şekilde etkilendiğini düşünmek gerekmektedir.

Hâlihazırda Myra'dan ele geçmiş yapı ve onarım yazıtı yok denecek kadar azdır. Vespasianus'un 4'üncü kez *consul*lük yılına (M.S. 73) tarihlenen ve oğulları Titus ve Domitianus ile birlikte Vespasianus'a ait bir ithaf yazıtı Nikolaos Kilisesi'nde devşirme malzeme olarak ele geçmiştir. Yazıtın nereden getirildiği ve ne tür bir yapıya ait olduğu belirsizdir. Vespasianus zamanından olduğu için belki hamam binası ile ilişkili bir yazıt olabilir. M.S. 69 yılında başa geçen İmparator Vespasianus zamanında Lykia ile daha önce Galatia Eyaleti içinde yer alan Pamphylia birleştirilerek M.S. 70–71 yılında *Lycia et Pamphylia* eyaleti düzenlemesine gidilmiştir⁵². Bu yeni eyaletin ilk valisi, M.S. 70–72 yıllarında görev yapan Avidius Celer Kaunos'ta İmparator Vespasianus'a bir yapı adamıştır⁵³. Aynı vali aracılığıyla Myra'da da Vespasianus'a ithaf edilen bir yapının yaptırıldığı, Myra'da Aziz Nikolaos Kilisesi'nde devşirme malzeme olarak kullanılan kırık bir yazıttan anlaşılmaktadır.

İmparator Titus (M.S. 79–81) zamanından bir onur yazıtı Nikolaos Kilisesi yakınlarında özel bir evde bulunmuştur. Titus'u onurlandırmak üzere dikildiği anlaşılan bu yazıtta başka bir bilgi yoktur. Nereden getirildiği bilinmeyen bu yazıt muhtemelen kentin ana caddelerinden birinde İmparatorun heykelini taşıyan bir kaideye ait olabilir. M.S. 78–80 arası *Lycia et Pamphylia* Eyaleti valisi T. Aurelius Quietus, Myra kentinin *boule*'si ve *demos*'u tarafından onurlandırılmaktadır. Yine Nikolaos Kilisesi yakınlarında bir arazi duvarında devşirme malzeme olarak ele geç Ion tarzı bir arşitrav parçası muhtemelen Domitianus Dönemi'nin (M.S. 81–96) ilk yıllarında *Lycia-Pamphylia* Eyalet valisi Gaius Caristianus Fronto

⁵² ADAK – WILSON 2012: 17–22.

⁵³ ADAK – WILSON 2012: 11–17.

zamanında inşa edilmiş bir yapıya aitti. M.S. I. yüzyılın son on yıllarında Myra’da önemli ölçüde yapılaşmanın gerçekleşmiş olması gerekir. Ancak, Titus’tan sonra Hadrianus’a kadar Domitianus, Nerva ve Traianus dönemlerinden Myra kenti için herhangi bir epigrafik belge ele geçmiş yahut yayımlanmış değildir. Bu üç imparatorun bastırdığı ve M.S. 95–98 yıllarına tarihlenen sikkelerde eyalet öncesi Lykia Birliği’nin *kitharephoroi* sikkelerindeki gibi arka yüzde *kithara* betimlemesi görülmektedir⁵⁴.

Myra’nın Hadrianus Dönemi’nde inşa edilmiş ve günümüze iyi bir şekilde korunagelmiş yapısı Andriake Limanı’ndaki tahıl depolama ambarı “*granarium*”dur. Andriake Myra’nın dünyaya açılan kapısıydı ve bu nedenle Andriake ve dolayısıyla Myra kenti Lykia ticaretinde önemli bir rol oynamaktaydı: Doğu’dan Batı’ya giden deniz rotası üzerinde bulunan Andriake’nin, Roma İmparatorluk Çağı’nda bölgede Patara ile birlikte en önemli iki limandan biri olduğu bilinmektedir. Hadrianus’un M.S. 131 yılındaki ikinci Küçükasya seyahati ile ilişkili olması gereken Lykia’nın iki önemli liman kenti Andriake⁵⁵ ve Patara’daki *horrea*’lar⁵⁶, sadece Lykia yaylalarındaki tahılları taşımak için değil, Mısır’dan yapılan ihracatın güvenliği için de önemli olmalıydı⁵⁷.

Vali Licinius Mucianus Dönemi’ne (M.S. 60–63) tarihlenen bir gümrük yazıtı, Andriake’nin ticari önemine dair çok önemli bir belgedir: Söz konusu yazıt, Roma gümrük organizasyonu ile Lykia Birliği ve kentlerin vergi toplamadaki görevlerine ilişkin yeni birtakım bilgiler sunmakta; Lykia’daki bazı memuriyetlerin görev ve tanımlamalarına ilişkin bilgilerimizin

⁵⁴ SNG 4265–4267.

⁵⁵ Andriake *horrea*’sı için bk. MAYER 1803: Lev. III; MAGIE 1950: 1842, dn. 37; WÖRRLE 1975: 66 v.d.; RICKMAN 1971: 137 v.dd.; 188; TROMBETTA – CHARNIOT 1993: 95–109.

⁵⁶ *FdXant* 69. 74; tarihleme için bk. HALFMANN 1986: 204 v.d.; MAGIE 1950: 620; GARZETTI 1974: 414; WÖRRLE 1975: 67.

⁵⁷ WÖRRLE 1975: 67 v.d.

artmasını sağlamaktadır. Bunların yanı sıra, Lykia'dan ihraç edilen bir takım ürünler hakkında da bilgiler vermektedir⁵⁸. Lykia'daki gümrük düzenlemesine ilişkin önemli bilgiler içeren bu yazıt kentten bilinen ilk ve tek örnek değildir. Daha önce yayımlanmış ve Myra kentinden bulunmuş M.S. II. yüzyılın başlarına tarihlenen bir başka gümrük yazıtı⁵⁹, Roma'nın bölgeden gümrüğün toplanmasını Lykia Birliği'ne bıraktığını göstermektedir.

Andriake'deki ticari faaliyetlere dair bir diğer belge 2010 yılında bulunmuş olan İmparator Arcadius Dönemi'ne tarihlenen yeni bir yazıttır⁶⁰: Halat ve ip satışlarının düzenlenmesine ilişkin yeni birtakım bilgiler veren bu belgeden valiliğin belirlediği fiyatlar dışına çıkanların cezalandırılacağı ve ölçülerde adaletsizlik yapanların valilik makamına şikâyet edileceği ifade edilmektedir.

Andriake Limanı sadece Roma İmparatorluğu için değil; aynı zamanda bu bölgede devam eden taşımacılık faaliyetlerinde de ayrı bir öneme sahiptir: Taşımacılık Gülmez Dağı üzerinden yapılan zor ve dağlık bir alandan yapılmaktaydı; ancak M.S. II.-III. yüzyıla tarihlenen bir diğer yazıttan, kara trafiğinin olumsuz koşulları nedeniyle Myra'nın Limyra kenti ile ortak bir yolculuk işletmesi başlattığı öğrenilmektedir⁶¹. Buna göre, Limyra'ya giden düzenli ve verimli bir kayık işletmesi (τὴν ἐπὶ Λίμυρα πορθμικὴν ὥνην) vardır. Yazıtlarla, Myra'nın kayık işletmesine ait üç varış noktası kanıtlanmıştır. Bunlar kiralınmış olarak; Andriake'de, Myra'nın doğusundaki lagünün ağzında (ἀπὸ τοῦ στόματος τῆς λίμνης) ve *Daseia*'dadır (ἀπὸ τῆς Δασείας).

⁵⁸ Konu hk. detaylı bilgi için bk. TAKMER 2006; TAKMER 2007: 165–188.

⁵⁹ WÖRRLE 1975: 286–300.

⁶⁰ ÖZTÜRK 2010: 299.

⁶¹ OGIS 572. Konu hk. ayrıca bk. ROBERT 1963: 35 v.d.; ROBERT 1966: 52; ZIMMERMANN 1992: 233 v.d.

Myra kenti, Roma İmparatorluk Çağı'nda Roma imparatorlarına ve imparatorluk ailesine olan bağlılığını göstermeye özel bir önem vermektedir. İmparator Tiberius Dönemi'nde yapıldığı düşünülen Iulius-Claudiuslar ile Agripa'nın onurlandırıldığı anıt ile bu anıtın hemen yanında yer alan ve M.S. I. yüzyılın başına tarihlenen yazıtsız anıt bu durumun açık bir göstergesidir⁶². Bu anıtların yanı sıra, II. Constantius⁶³, Iulianus⁶⁴ ve Iovianus'a ait onur yazıtları bilinmektedir. Bunların arasında en ilginç 2010 yılı kazı sezonunda bulunan, imparatorluk tahtında bir yıldan daha az kaldığı bilinen İmparator Iovianus için yapılmış bir onur heykeline ait yazıtlı bir kaidedir⁶⁵. İkinci kullanım görmüş olan bu kaidenin yazıtında adı geçen Vali Arbius Pletus Themistius⁶⁶, Libanius'un mektuplarında sıklıkla anılan *Lycia praeses*'i ile özdeşir⁶⁷.

M.S. 68'de Myra, tıpkı Patara gibi depreme ve deniz depremine maruz kalmıştır. M.S. 141'de meydana gelen depremde Rhodiapolisli Opramoas, çok zarar gören kent için 100.000 *denarius* bağışta bulunmuştur⁶⁸. Bu miktar Lykia'da bağış yaptığı otuz kent arasındaki en yüksek meblağdır. M.S. 152'den sonra, Opramoas tarafından kentin *gymnasium*'unun *peristylus*'u ile *skytlosis*'inin⁶⁹ yanı sıra, Lykia'daki yapıların en büyüğü ve en güzeli olarak anılan tiyatro⁷⁰ ve Eleuthera Kutsal Alanı'nın yeniden inşası finanse

⁶² ÖZTÜRK 2010: 297.

⁶³ *CIL* III 12126.

⁶⁴ *CIL* III 12128.

⁶⁵ ÖZTÜRK 2010: 297.

⁶⁶ *PLRE* I, s.v. "Themistius 2".

⁶⁷ *Lib. ep.* 309; 635; 661.

⁶⁸ PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 118; *TAM* II 905 XIX A; BROUGHTON 1938: 780; WÖRRLE 1975: 159 v.d. Rhodiapolisli ünlü hayırsever Opramoas'ın diğer Lykia kentlerinin yanı sıra, Myra vatandaşı da olduğu bilinmektedir (*TAM* II 907. 908. 1203; PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 37, no. 66; *IGR* III 726; *FdXant* 66).

⁶⁹ *FdXant* 67. 186.

⁷⁰ Kyaneailı Iason da tiyatronun tekrar onarılması için paralar vermiştir (*IGR* III 704 II A 15; KOKKINIA 2000: 186).

edilmiştir⁷¹. Ayrıca yine Opramoas'ın kentte Eleuthera için imparator kültüyle bağlantılı bir *panegyris*'in kurucusu olduğu bilinmektedir⁷².

Kabartma kaya mezarlarının üzerinde ve sikkelerin üzerinde yer alan “bitkilerden çıkan Tanrıça” olarak betimlenen Artemis'in aynı zamanda Myra'ya özgü bir tanrıça, Artemis/Myrrh olduğu kazılardan elde edilen bilgiyle sabit hale gelmiştir⁷³. Kentte, kentin koruyucusu olan Artemis Eleuthera'ya adanmış bir tapınağın olduğu da kaynaklardan bilinmektedir. Hristiyanlığın bölgede ve Myra'da yerleşmesiyle birlikte pagan tanrılarına adanmış tapınakların “şeytanın saklandığı yer” olarak görülmesi din adamlarının bu tapınakları ya yıkması ya da kiliseye dönüştürmesine neden olmuştur⁷⁴. Myra'da da bir zamanlar kentin hamisi olduğuna inanılan Artemis'in tapınağı IV. yüzyılda Nikolaos tarafından temellerine dek yıkılmıştır⁷⁵.

M.S. III. yüzyılda Myra sikkelerinde, kentin baştanrıçası Eleuthera'ya ait olan VI. yüzyılda Sionlu Nikolaos tarafından kesilen⁷⁶ Eleuthera'nın kutsal ağacı görülmektedir⁷⁷. Roma imparatorları III. Gordianus ve Tranquillina zamanında otonom sikke darbetmiştir. İmparator Valerianus zamanında Side'de Homonia sikkeleri üzerinde, Side-Myra ve III. Gordianus Dönemi'nde Patara'da, Patara-Myra darp edilmiştir⁷⁸.

Hristiyanlık Çağı'nda da önemini korumaya devam eden Myra kenti, II. Theodosius zamanında Telmessos ve Limyra gibi *metropolis* unvanı

⁷¹ TAM II 905 XIX A sat. 9 v.d. Ayrıca bk. *FdXant*: s. 135, d.n. 146; 192 v.d.

⁷² PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 45, no. 82; KIRSTEN 1978: 466; *FdXant* 135, A146.

⁷³ ÇEVİK 2010: 63.

⁷⁴ JONES 1978: 18–19.

⁷⁵ Symeon, Myralı Nikolaos'un Artemis Tapınağı'nı yıkışını detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bk. FALCONI 1751: 96–97; JACOBK 1999: 111.

⁷⁶ VNS 14–19; BLUM 1997: 102.

⁷⁷ VON AULOCK 1974: 69, Taf. 10, Nr. 165, 87, Taf. 19, Nr. 358.

⁷⁸ VON AULOCK 1974: 45; DÖNMEZ-ÖZTÜRK 2006: 204.

almıştır⁷⁹. Myra'nın Hristiyanlık Çağı'nda oldukça güçlü bir cemaatinin bulunduğunu, kentin civarından bilinen birçok kilise göstermektedir⁸⁰.

M.S. 529 yılında Myra bir depremle yıkılmış⁸¹; M.S. 542 yılında, olasılıkla Mısır ve Filistin'den deniz aracılığıyla büyük bir veba salgını Lykia'ya da uğramıştır⁸². Hıyarcıklı veba, özellikle de Myra'nın merkezinde etkili olmuştur⁸³. Vebanın bulaşmasından korkan kırsal alandaki çiftçiler kente gitmemişler; bu yüzden tahıl, un, şarap ve yakacak odun sağlamayı da kesmişlerdir⁸⁴. Veba salgının azalmasından 2 yıl sonra, Sionlu Nikolaos “Tanrı'ya olan şükranını göstermek” ve kıtlığı gidermek için, kurban sunumlu bir çevre gezisi düzenlemiştir⁸⁵.

II.2. Lykia Kentleriyle Myra'nın Ekonomik ve Politik Anlaşmaları

II.2.1. Ksanthos ile Isopoliteia Antlaşması

Ksanthos ile Myra arasındaki *isopoliteia* “eşit yurttaşlık hakkı” antlaşması, üzerinedir ayrıca aynı *koinon*'un üyesi olan iki kentin yaptığı bilinen ilk örnektir⁸⁶. Birliği'n iki büyük üye kenti arasında yapılan bu anlaşmada eşit insiyatif kullandıkları ve bağımsız hareket ettikleri görülmektedir. Lykia Birliği'nin bu anlaşmada herhangi bir şekilde adı geçmemekle birlikte

⁷⁹ IGR III 704 A 2; ayrıca bk. TAM II 1683. 1685.

⁸⁰ Bizans Çağı yerleşimler için bk. HARRISON 2001; TIB 2004.

⁸¹ Io. Mal. 376; BRANDES 1982: 97; FOSS 1994: 23.

⁸² Tarihleme için bk. STATHAKOPOULOS 1998: 104 v.d.

⁸³ STATHAKOPOULOS 1998: 6.

⁸⁴ VNS 82; BRANDES 1989: 85.

⁸⁵ VNS 86–90; ROBERT 1955: 199 v.d.

⁸⁶ Konu hk. detaylı bilgi için bk. ALKAN 2013: 78–79.

Ksanthos ve Myra kararlarını *koinon*'un yasaları gereğince almış olmalıdırlar⁸⁷.

Antlaşma şartları uyarınca, her iki kentin vatandaşları diğer anlaşma ortağı kentlerde ki yurttaşlık hakkı için istenildiğinde kendi kentlerinin yöneticilerinden aldığı resmi belgeyi diğer kentin yöneticilerine götürmesi zorunluluğu getirilmektedir. Böylece vatandaşlık aldığı kentin herhangi bir *phyle*'sine veya *demos*'una kaydolmak ve o kent vatandaşları ile eşit politik haklara sahip olabilecekleri belirtilmektedir. Fakat bu haklardan yararlanabilmeleri için de üç yıllık bir ikamet süresi⁸⁸ zorunluluğu getirilmektedir. Eğer kentte veya çevresinde ikamet süreleri yeterli değilse , bu kişilerin kaydolma izni yoktur, (yerleştikten) üç yıl sonra bunlardan birileri belge getirdiklerinde izin vardır. Kent merkezinden ayrı bir yerleşimi ve burada yaşayan göreceli özerkliğe sahip toplumu ifade eden *peripolion*'dur⁸⁹. *Peripolion* antlaşma metnin de geçen en önemli terimlerden biriydi. Bu yerleşimler hakkında Rhodos, Kos, Karia, Pisidia ve Lykia'dan epigrafik belgeler ele geçmiştir. *Peripolia*'nın kimi zaman kentle birlikte, kimi zaman da kentten bağımsız bir şekilde karar aldığına dair örnekler bilinmektedir⁹⁰.

Ksanthos ve Myra'nın *peripolia*'sı hakkında henüz herhangi bir belge ele geçmemiş ve yerleri tespit edilememiştir. Ayrıca Myra ile Ksanthos arasında bir *isopoliteia* antlaşması bilinmesine rağmen şimdiye kadar ne Ksanthos'ta bir Myralı ne de Myra'da bir Ksanthoslu belgelenmiştir.

⁸⁷ BOSQUET – GAUTHIER 1994: 347.

⁸⁸ M.Ö. II. yüzyılın başlarında Miletos ile Herakleia arasındaki anlaşmada bu süre 5 yıl olarak belirlenmiştir (SIG 633, sat. 57–63; BOSQUET – GAUTHIER 1994: 338).

⁸⁹ BOSQUET – GAUTHIER 1994: 339–349; SCHULER 1998: 45–49.

⁹⁰ *IStratonikeia* 524.

II.2.2. Trebendai ile *Sympoliteia*

Teimiussa Liman yerleşiminde bulunan, Lalla isimli bir kadının mezar yazıtı Myra ile Trebendai arasındaki *sympoliteia*'nın belgesidir. Yazıtın, başındaki *eponym* tarihlemeye göre M.S. II. yüzyıldan daha erken değildir⁹¹. Myra ile Trebendai arasındaki *sympoliteia* da olasılıkla İmparator Traianus sonrası dönemde kurulmuştur⁹². Myra ile politik ortaklığının ne zaman sona erdiğine dair kesin bir belge mevcut değildir. M.S. VI. yüzyılda Sionlu Nikolaos'un biyografisinde (*Vita Nicolae Sionitae*) Trebendai bir köy olarak anılmaktadır⁹³. Fakat bu dönemden çok daha erken bir zamanda Trebendai'nın köy konumunda ve Myra'nın teritoryumunun bir parçası haline geldiği düşünülmelidir.

II.2.3. Rhodiapolis – Korydalla – Myra Antlaşma

Rhodiapolis'ten çıkan bir mezar yazıtında mezara yasadışı müdahalede bulunan suçlunun hem Rhodiapolis'teki Athena Tapınağı'na hem Korydalla Leto Tapınağı'na hem de Myra Eleuthera Tapınağı'na 3'er bin *drakhme* ceza ödeyeceği belirtilmektedir. Üç ayrı kentin tapınaklarına ceza ödenmesi durumu, üç kent arasında belirli bir anlaşma olduğunu göstermektedir. Bu anlaşmanın ekonomik açıdan yapılmış olduğu söylenebilir. Fakat hangi olaydan sonra gerçekleştiğini tespit etmek zordur. Opramoas yazıtlarında Opramoas'ın sadece Patara, Myra ve Korydalla vatandaşlık ünvanlarını kullandığı, annesinin Korydallalı ve kendisinin de Rhodiapolisli oldukları düşünülürse Opramoas döneminde özellikle M.S. 141 yılı depreminin ardından Rhodiapolis – Korydalla – Myra arasında üçlü bir birlik ya da bir

⁹¹ REITZENSTEIN 2011: 235, no. 10; detaylı bilgi için bk. ALKAN 2013: 80–81.

⁹² IGR III 704 I sat. 5–10.

⁹³ VNS 57.

dayanışma olduğu düşünülebilir⁹⁴. Ancak yazıtta cezanın ödeneceği para biriminin *drakhme* olması yazıtın bu döneme tarihlendirilmesinde kuşku uyandırmaktadır. KOLB bu yazıtın Geç Helenistik – Erken Roma Dönemi'nden olduğunu düşünmektedir⁹⁵.

II.2.4. Teimiussa Limanı İçin Myra - Kyaneai Arasında Antlaşma

Teimiussa mezar yazıtlarında ceza ödemelerinin adresi olarak Myra ve Kyaneai kentleri gösterilmektedir. Aynı döneme tarihlenebilen mezarların birinde Myra'daki herhangi bir kent kasası (*demos, gerousia, polis*) verilirken diğerinde de Kyaneai'daki kasalardan biri anlatılmaktadır. Bu durum iki kent arasında Teimiussa üzerine bir hâkimiyet kurma olgusuyla ya da aralarında düzenlenmiş belirli bir anlaşma ile anlatılabilir. Konusu geçen mezar yazıtları sadece Teimiussa liman yerleşiminden gelmektedir. Teimiussa'nın hemen kuzeyinde yer alan ve Myra teritoryumunda olan Tyberissos'ta böyle bir durum yoktur. Teimiussa mezar yazıtları sadece Myra ile Kyaneai'nın bu liman ile olan ilişkisini yansıtmaktadır. ZIMMERMANN iki kent arasında bu liman yerleşimi üzerinde bir anlaşma olması gerektiğini önermektedir⁹⁶.

Augustus zamanında ise Teimiussa ile birlikte ortak bir *demos* kurarak Myra ile *sympoliteia* yapmıştır. Tyberissos'un, Myra teritoryumunda olması ve Teimiussa'nın ise iki kent arasında kalmış olması ancak Myra ile Kyaneai'nın Teimiussa Limanı üzerinde bir anlaşmaya vardıkları ile açıklanabilir. Bunun bir *sympoliteia* olması çok zor bir ihtimaldir. Bu durum da Myra ile Kyaneai

⁹⁴ Konu hk. detaylı bilgi için bk. ALKAN 2013: 81–82.

⁹⁵ KOLB 2008: 195.

⁹⁶ KOLB 2008: 189.

arasında bir dayanışma olarak limanın kullanımı konusunda bir “sözleşme” olabilir.

II.3. Andriake’deki Ticari Faaliyetler

II.3.1. Andriake Limanı ve Fiziksel Yapısı

M.Ö. 200 yılları Andriakos’un (= Kocarçay) denize ulaştığı yerde Andriake isimli bir kentin olduğu ve M.Ö. 197’de III. Antiokhos’un Antiokheia ad Orontes’ten çıkararak Ptolemaioslar’ın elinde bulunan yerleri alarak filosuyla Andriake’ye geldiği bilinmektedir. Bu dönemde Andriake’nin bağımsız bir şehir mi yoksa Myra’nın kurduğu bir liman yerleşimi mi olduğu tartışma konusudur⁹⁷.

Andriake gibi küçük ticaret kentlerinin ayrı bir politik örgütlenmesi yoktur. Çünkü bu şehirlerde yaşayanların politik hakları yoktu. Roma’nın limanı olan Ostia kentinde yerel yönetim magistrates bulunmamaktaydı⁹⁸. Andriake’de yönetim ile ilgili olarak *bouleterion* gibi herhangi bir yapı henüz saptanmamıştır. Andriake’nin Roma döneminde bağımsız bir kent olmayıp, doğrudan Myra’nın deniz kıyısındaki bir mahallesi olarak düşünülmesi gerektiğini gösterir. Bulunan bazı lahitler de yer alan yazıtlarda Myra’da önemli görevlerde bulunmuş kişilerin mezarlarının da bulunmasını, Roma döneminde Andriake’nin yönetsel olarak Myra’ya bağlı bir mahalle konumunda bulunduğunun verisi olarak değerlendirebilir. Hem Helenistik hem de Roma döneminde Andriake kenti, bağımsız kent olmanın göstergesi olan kendi adına sikke basma ayrıcalığına sahip kent değildir⁹⁹. Lykia bölgesinin metropolitliği II. Theodosious Dönemi’nden itibaren Myra

⁹⁷ BAYBURTLUOĞLU 1981: 33.

⁹⁸ FABBOT – JOHNSON 1968: 3.

⁹⁹ TROXELL 1982.

kentidir. Andriake adı hiç bir zaman psikoposluk listelerinde belirtilmemiştir¹⁰⁰. Bizans döneminde Andriake’de kilise örgütlenmesinin ve idari yapısının doğrudan geçmiş dönemlerde olduğu gibi Myra’ya bağlı olduğu kabul edilir.

Myra’nın daha gelişmiş bir limana ihtiyaç duyulması, kentin ve merkezi durumunda bulunduğu Orta Lykia’nın üretimi ve buna bağlı olarak gelişen ticaretiyle ilişkilidir. Andriake’de belirlenebilen en erken tarihli yapılaşma Helenistik Dönem’e aittir. Gözetleme kulesi ve ayırma duvarı ile temsil edilen bu dönem, Ptolemaioslar’ın aynı zamanda tüm Lykia Bölgesi’nde oluşturdukları bir savunma sisteminin bir bölümünü oluşturmaktadır. Mimari veriler ışığında ağırlıklı olarak M.Ö. III. yüzyılda Ptolemaios Hanedanlığı Dönemi’nde önemli Lykia limanlarından biri olarak girmiş olmalıdır.

Andriake’nin yerleşimi Androkos’un denize ulaştığı bölümde oluşan bir iç limanın kuzey ve güneyinde kurulmuştur. Kuzeydeki yerleşimin Androkos’un denize döküldüğü yerdeki yüksek bir tepenin eteğindeki eğimli bir arazi üzerinde kurulmuş. Güneydeki yerleşim Myra Ovası’nın güney batısından başlayan ve yarımada oluşturacak şekilde sonlanan alçak dağ kütlelerinin kuzeyinde limanın ağzından 550 m içeride başlayıp, dik kayalık tepe ile son bulmaktadır.

Yerleşimin orta bölümü ise yaklaşık 150 m.’lik genişliğinde düz bir alan bulunur bu genişlik batıya doğru 20 m.’ye kadar düşmekte. Batıdaki dik eğim nedeniyle ikinci sıradaki yapılar, birinci sıradaki yapıların yaklaşık olarak çatı hizasından başlamaktadır.

¹⁰⁰ LE QUİN 1760: 966–994; RAMSAY 1962: 424–425; DARROUZES 1981.

Kuzeyindeki tepenin doğu batı yönünde uzanan sırt doğal bir savunma hattı oluşturmaktadır. Sur hattıda bu sırtı izleyerek yapılmıştır. Kuzeybatı, güneydoğu yönünde eğimli olan yerleşim güneye iç liman önüne doğru alçalmakta ve yapılaşma da bu bölgede ağırlıklıdır. Bu bölge erken dönemde olasılıkla kuzey batısından karaya bağlanan bir yarımada şeklideydi ve kuzeyinden batıya doğru girinti yapan bugün kum ile dolu alan liman olarak kullanılmış olmalı. Geç Dönem’de ise kıyı alüvyonlarla dolmuş ve yer yer liman içine doğru küçük adacıklar oluşmuştur. Böylece bu durum doğu-batı yönünde bir şerit halinde belirli bir alan üzerinde gelişen yerleşimin Geç Dönem’de genişlemesi için uygun bir zemin oluşturmuştur. Güneyde yerleşimin erken döneminde yapılaşması antik limanın dolmadan önceki sınırını oluşturan kalker kayalık arazi üzerine inşa edilmişken, Geç Dönem’de yapılar limanın dolmasından kazanılan yeni alan üzerine, eski yapıların karşısına bir cadde oluşturulacak şekilde inşa edilmiştir.

Andriake limanını Sura Vadisi’ni kaplayan kumulların kaynağı ilginçtir. Akdeniz kıyıları yapısal uzanımları nedeniyle Dalmaçya tipi kıyılar olup alüvyon taşımazlar ve Sura ile Andriake Limanı’na alüvyon taşıyacak bir akarsu bulunmamaktadır. Güney doğuda bulunan 4 km uzaklıktaki Demre Çayı’nın (= Myros) denize ulaşan alüvyonların kıyı akıntıları ile geldiği düşünülebilir. Başka bir olasılıkta daha eski dönemlerde Demre Çayı’nın Andriake Limanı’nın bulunduğu koya doğrudan akmış olabileceğidir. Fakat o zaman bu bölgenin alüvyonla dolmuş olması ve bir delta oluşması gerekirdi ki bu yüzden bu olası durum zayıf bir ihtimaldir.

Andriake’nin dolmuş limanının çevresinde irili ufaklı pek çok su kaynağı bulunmaktadır¹⁰¹. Akdeniz kıyılarına dökülen akarsular kalker yapılarının

¹⁰¹ Andriake’nin kuzeyindeki Sura Vadisi’nde, Apollon Tapınağı’nın hemen doğusunda böyle bir su kaynağı vardır. Denizden çıkan su kaynaklarına Andriake’nin yakın çevresinden örnek vermek gerekirse Çalpat Limanı’nın batısındaki koylarda da bu tür su kaynakları bulunmaktadır. Bu tür kaynak sularının bulunduğu koylar deniz suyunun ısısının daha düşük olmasından dolayı kolaylıkla ayırt edilebilir.

üzerinden aktığı için alüvyon taşımamaktadırlar. Karstik bir alan üzerinden su akışı olduğu içinde yüzeydeki su akımı önemli ölçüde karstik yer altı sistemine karışır. Kaş–Demre Platosu’ndaki düdenlerde kaybolan sular güneydeki Kekova kıyılarından ve büyük bir kısmı da deniz içerisindeki karstik kaynaklar olarak çıkmaktadırlar¹⁰².

Andriake’deki liman yapıları bugün deniz ile aynı seviyededir. M.S. II. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilen üzeri kabartmalı lahit,¹⁰³ dolmuş olan iç liman seviyesinin en erken tarihli arkeolojik veridir. Bu durumda M.S. II. yüzyıldan beri bölgede su seviyesinin değişmediğini gösterir. Fakat bu lahitin Kekova ve çevresindeki durumun su seviyesinin yükselmesiyle değil; deprem sonucu olduğunun öne çıkmasına neden olmaktadır. İç liman konumundaki Andriake’nin deprem sonucu kıyı şeridinin yapılaşmasını nasıl etkilendiğini kesin olarak belirtilmemekle birlikte, M.S. II yüzyıla ait lahitin gösterdiği limanın doğusunda herhangi bir çöküntüye yol açmamıştır.

Myros’un taşkınları nedeniyle şehrin limanın kullanılamaz hale gelmesi sonrasında fiziki zorluklardan dolayı yeni bir limana ihtiyaç duyulmuştur.

II.3.2. Andriake Gümrük Yazıtı ve Lykia Koinon’unun Geliri

Ünlü Coğrafyacı Strabon’un Artemidoros’tan alıntılar yaptığı aktarımında¹⁰⁴, Lykia Birliği’nin Helenistik Dönem’deki gelir kaynaklarıyla ilgili önemli bilgiler içermektedir. Üye kentlerin *Koinon*’un gelirine, birlik meclisinde sahip oldukları oy oranına göre belirlenen miktarda katkı payı ödemektedirler. Lykia Birliği, giriş gümrüklerinin toplanmasında, üye

¹⁰² ÖNER 1998: 427.

¹⁰³ BORCHHARDT 1975: 74; İDİL 1985 : 25, Kat. No.8.

¹⁰⁴ Strab. XIV 3, 3.

kentler için, koşullarını her biriyle teke tek varılan anlaşmaların sonucunda gelir kaynakları belirlenmiştir. Bu ayrıcalıklar karşılığında kent bütçelerinin belli gelirleri üzerinde, yine kentlerle yaptığı bu anlaşmalarda belirlenen oranda tasarrufta bulunmuştur. *Koinon* gerekli durumlarda ve Roma otoritesinin onayı dâhilinde kentlerden alacağı bu katkı payını imar faaliyetleri için yine kentin kendi kullanımına bırakabilmektedir. Bu tür bir gelir yöntemi hem kentlerin hem de *Koinon*'un geliri açısından oldukça yararlı olduğu gözükmektedir.

Helenistik *Koina*'nın gelirine dair bu uygulamanın Roma Dönemi için de geçerli olduğuna dair sadece Asia ve Lykia'da veriler bulunmaktadır. Dion Khrysostomos'un aktarımına göre¹⁰⁵, Asia *Koinon*'una üye her bir kentin, kendi gelirlerine bağlı olarak belirlenen bir aidat ödedikleri anlaşılmaktadır¹⁰⁶. Valerianus ve Gallienus'un, Philadelphialılar'ın bu aidattan muaf tutulduğunu hükme bağlayan mektupları¹⁰⁷, Khrysostomos'un yukarıdaki aktarımını teyit eder niteliktedir ve bu uygulamanın Geç İmparatorluk Dönemi'ne kadar devam ettiğini göstermektedir. Burada toplanması gereken miktarı ve bunun kullanım amacını κοινόν belirlemiş gözükmektedir¹⁰⁸. Bu gelir yönteminin Lykia Birliği için Roma Dönemi'nde nasıl işlediğine dair veri Myra yazıtı aracılığıyla elde edilmektedir. Burada *Koinon*'un, üye kentleri, onların iç işlerine müdahale etmeden, belli miktarda *eisphora* ödemeye yükümlü tutmakla yetinmediği anlaşılmaktadır¹⁰⁹.

Myra ve Kaunos yazıtlarından Lykia'daki gümrük düzenlemeleri hakkında bilgiler elde edilmektedir. Andriake yazıtı ile bu konudaki bilgiler daha da netleşmektedir. Myra yazıtından elde edilen bilgilere göre Roma,

¹⁰⁵ Dio Khrysos. *Or.* XXXV 17.

¹⁰⁶ LARSEN 1955: 121 v.d.; DEININGER 1965: 157; WÖRRLE 1975b: 292, dn. 743.

¹⁰⁷ SEG 17, 528; BE 1958, 438; REG 71, 1958, 311.

¹⁰⁸ WÖRRLE 1975b: 292, dn. 745.

¹⁰⁹ WÖRRLE 1975b: 297.

gümrüğünün toplanması Lykia Birliği'ne bırakılmıştır. Lykia'daki çıkış vergisi birlik tarafından toplanırken kendi pazarlarında satılan malların giriş vergisini ise Lykia kentlerine bırakmış ve onlardan yıllık aidat toplamıştır. Myra ve Kaunos yazıtlarının her ikisinde de adı geçen *demosionikos nomos* uyarınca Lykia'daki gümrük toplanma hükümleri düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler olasılıkla Roma tarafından yasalaştırılan gümrük yasası için kesin kanıt sunmaktadır. Lykia Birliği kendisinin topladığı çıkış gümrüğünden hem de kentlerin kendisine yıllık olarak ödediği aidatlardan elde ettiği geliri sonunda Roma ile hesaplaşmakta ve yıllık olarak 100.000 *denaria* ödemektedir.

Myra, Kaunos ve Andriake yazıtları Lykia Birliği'nin gümrük vergilerini kendi adına topladığını göstermektedir. Fakat bu durum Roma portorium'una ilişkin genel düzenlemelerle uyuşmamaktadır. Gümrüğün toplanmasıyla ilgili bu durum Helenistik Dönem'e kadar geri giden erken uygulamaların Roma tarafından devam ettirilmiş olabileceği anlaşılabılır.

Lycia Eyaleti Gümrük Yasası'nın içerdiği yazıt, Myra'nın 10 km güneybatısında yer alan Andriake Akdeniz'de seyreden gemilerin doğu-batı güzergâhında en önemli limanlarından biridir. Ayrıca İmparatorluk Dönemi'nde Patara ile birlikte Roma'nın Mısır'dan yaptığı hububat ticaretinin depolandığı, Hadrianus Dönemi'nde her iki kentte inşa edilen iki *granaria* Andriake'nin önemli bir liman olduğunun göstergelerindendir.

Andriake limanının önemi Lykia Birliği Gümrük Yasası'nı içeren yazıtın neden buraya dikilmiş olduğunu açıklayıcı niteliktedir. Yazıtın *granarium*'un ve purpur işliğinin yakınında liman caddesi kenarında bulunmuş olması in-situ bir konuma işaret etmekte olup. Yazıtın genel içeriği, onun *Lycia Eyaleti Gümrük Yasası'nı* içerdiğini ve Roma eyalet yönetimi, Roma hukuku ve ekonomi tarihi'nin yanı sıra Lykia İmparatorluk

Dönemi idari, sosyo-politik ve ekonomi tarihinin kavranışı açısından da önemli yer tutmaktadır. Kent aidatının birlik kasasına ödenmesiyle yetkili kent organı *deka/eikosaprotia* Myra yazıtına göre, giriş gümrüğünü toplama hakkı karşılığında, kentin yıllık aidat olarak *Koinon*'un kasasına aktaracağı 7.000 *denaria* tutarındaki ödeme ya kent mültezimleri veya yazıtın bu kısmının kırık olmasından dolayı adı okunamayan bir başka makam tarafından yapılmaktadır.

II.3.3. Andriake Gümrük Yazıtı'na Göre

Myra ve Çevresindeki Ürünler

Lykia ekonomisi oluşturan ürünler içerisinde purpur, safran, zift, zeytinyağı, incir ve balık sayılabilir¹¹⁰. Purpur Antik Dönem'in en değerli ürünlerinden birdir. 1,5 gr purpur üretimi için 12.000 deniz kabuğu gerekmektedir. Bu yüzden purpur için daha yüksek bir vergi oranı (%5) geçerli olup bu vergide tüccardan değil üreticiden alınmakta olduğuda Ephesos Yazıtı'nda görülmektedir. Purpur üretiminin Lykia'da da yapıldığını Helenistik Dönem'e ait vergi listesini içeren bir papirüsten bilinmektedir. Aperlai ve Andriake'deki deniz kabuğu yığınları söz konusu yerlerde purpur işliklerinin varlığını göstermektedir¹¹¹; Andriake'de de üretimi yapıldığı iyi bilinen purpur Myra'nın en önemli üretim ve ihraç mallarından birisidir. Andriake *granarium*'unun kuzey tarafındaki, *plakoma*'nın yakınındaki deniz kabuğu yığınları Andriake'de bulunan önemli bir purpur (*murex*) işliğine ait atık yığınlarıdır. Binlerce deniz kabuklusundan sadece birkaç gram üretilen ve çıktığı denizin konumuna göre mor renginin çeşitli

¹¹⁰ Konu hk. detaylı bilgi için bk. TAKMER 2006: 25–30.

¹¹¹ FOSS 1983: 228; FOSS 1994: 17, Fig. 31 ve 32; CARTER 1978: 183; HOHLFELDER – VANN 2000: 132–134.

tonlarında elde edilen bu boya maddesi üretimi¹¹² çok zor olduğundan oldukça pahalı bir ticari mal idi. Bu nedenle, Asia Eyaleti gümrük yasasında purpurun gümrük vergisi diğer ihraç ürünlerine oranla iki kat fazla vergilendirilmiştir¹¹³. Andriake *murex* atölyesinin hangi zaman aralığında faaliyet gösterdiğine dair kesin veri bulunmamasına rağmen burada son yıllarda yapılan kazılar neticesinde *murex* işliğinin M.S. IV. yüzyıl sonlarından M.S. VI. yüzyıl başlarına kadar devam ettiği anlaşılmıştır. Bu dönemden daha öncesinden *murex* üretimine dair veri olmaması, Andriake'nin kalabalık bir ticaret merkezi olması ve *murex* üretiminde ortaya çıkan ağır kötü koku nedeniyle açıklanmaktadır¹¹⁴.

Purpur üretiminde kullanılan deniz kabukluları Myra'nın hemen yanında olan Khelidonia Adaları'nda da bilinmektedir (= *purpureae Chelidoniae*)¹¹⁵. Deniz kabukluları Apollonia kent sikkeleri üzerinde de resmedilmişlerdir¹¹⁶.

¹¹² Vitrov. VII 13, 1 -3: "[1] Şimdi de nadir oluşu kadar mükemmelliğiyle de diğer bütün renklerin ötesinde hoş bir etki bırakan mor renginden bahsedeceğim. Gözlemcilere doğadaki diğer şeylerden daha hoş izlenimler uyandıran bu renk, alımsı ton veren bir deniz kabuklusundan üretilmektedir. Purpur, elde edildiği her yerde aynı renk tonuna sahip olmayıp, bu ton güneşin yörüngesine bağlı olarak farklılık gösterir. [2] Zira Pontus ve Galatia'da elde edilen, bu bölgelerin kuzeye yakınlığından dolayı koyu renklidir; kuzeyle batı arasında elde edilen renk kurşuni; ekinoksal doğu ve batı bölgelerinde menekşe; güney bölgelerindeyse mükemmel derecede kırmızı tondadır. Bu nedenle Rhodos Adası ile güneşin yörüngesine en yakın bölgelerde de bu ton elde edilir. [3] Kabuklar, toplandıktan sonra demir oklavalarla ezilir; bu darbelerin sonucunda gözyaşları gibi akan mor renkteki sıvı havanlara sızdırıldıktan sonra dövülerek işleme hazır hale getirilir. Deniz kabuklularından çıkarıldığı için, buna ostrum da denir. Aşırı tuzlu olduğu için üzerinde bal gezdirilmezse kısa sürede kurur".

¹¹³ ENGELMANN – KNIBBE 1989: 53.

¹¹⁴ Andriake *murex* işliğinin tarihlemesi ve kazı sonuçları hakkında daha fazla bilgi ve literatür için bk. AYGÜN 2012.

¹¹⁵ Columel. *de re rust.* X 415.

¹¹⁶ KOLB – TIETZ 2001: 360.

Orman ürünleride Lykia ekonomisi için önemliydi karaçam ve fıstık çamlarının yanında¹¹⁷ özellikle gemi yapımında tercih edilen sedir ağacı da yetişmektedir¹¹⁸. Ayrıca dayanıklılıkları yanında son derece kaliteli reçine de (*resinalaudatissima*) elde edildiğinden Lykia sedirleri antik dünyada oldukça ünlüydü¹¹⁹. Reçine ve ziftin Kaunos için İmparatorluk Dönemi'nde önemli ihraç malları oldukları bilinmektedir¹²⁰.

Mısır'a zift ve katran ihraç edilmekteydi¹²¹. Ziftin M.S. XIV.–XV. yüzyılda Batı'ya ve Mısır'a Kalon Oros (= Alanya) ve Attaleia üzerinden ihraç edildiği bilinirken; XIX. yüzyılda Makre (= Telmessos/Fethiye) Rhodos'a katran ihraç etmekteydi.¹²²

Bunun dışında Güney Lykia'da Myra¹²³ ve Trysa¹²⁴ civarında, Batı Lykia'da ise Baba Dağı ve Sandras Dağı'nda reçinesi merhem ve haşaratları uzaklaştırmak için yakılan tütün üretiminde kullanılan *styrax* ağaçları yetişmektedir. Bu ağaçtan elde edilen ve *storax* adı verilen reçine XIX. yüzyılda Makre Limanı'nın en önemli ihraç ürünlerinden biridir¹²⁵.

Köle satışları da oldukça yaygındı: Kaçak köleler hususunda belirlenmiş yasalar bulunmaktadır¹²⁶. Kaunos¹²⁷ ve Myra'dan¹²⁸ köle ihracatının

¹¹⁷ Anadolu'nun güney kıyılarındaki ormanlar için bk. MEIGGS 1982: 46; 394; 414; DUNN 1992. Anadolu'nun güney kıyılarındaki ormanlar için bk. MEIGGS 1982: 46; 394; 414; DUNN 1992: 282; MAGIE 1950: 1372, dn. 10; BLUMENTHAL 1963: 75 v.d.; BROUGHTON 1938: 616; PLANHOL1958: 42; JAMESON1973: 271.

¹¹⁸ Sedir için ayrıca bk. SPRATT – FORBES 1847: 94; MAGIE 1950: 1372, dn. 10.

¹¹⁹ Plin. *Nat. Hist.* XII 132; XIII 52B53; XVI 137, BROUGHTON 1938: 616; MAGIE 1950: 1372, dn. 10; MORGANSTERN 1993: 165 dn. 33; MARKSTEINER 1997: 24 dn. 8.

¹²⁰ BEAN 1954: no. 38; BE 1956, no. 274d; BEAN 1971: 174; ROBERT 1984: 521. Zift ve reçine hakkında ayrıca bk. DUNN 1992: 290–292.

¹²¹ BRANDT 1992: 81; BRAUNERT 1980: 143.

¹²² Mar. San. *Lib. secr.* XXIX 43, 67; PEGOLOTTI 1936: 58; FLEMMING 1964: 70 vd.

¹²³ VON WARSBERG 1899: 87 (*styrax orientalis*).

¹²⁴ TIETZE 1885: 304.

¹²⁵ BENNDORF – NIEMANN, *Reisen I*, 36.

¹²⁶ Dig. 11, 4 *De fugitives*. Ayrıca bk. Varro *de re rust.* III 14.

¹²⁷ Kaunos Yazıtı str. B 6d; BE 1956, no. 274 v.d.; ayrıca bk. PEKÁRY 1980: 629.

gerçekleştirildiği bilinmektedir. Ephesos yazıtında M.Ö. 75 yılına tarihlenen hükümlerinde genç yaştaki kölelerden köle başına azami 5 *denaria* tutarında gümrük vergisi alınırken yasaya 17 yılında yapılan eklemeye ithal edilen kölelerden köle başına 2,5 *denaria*, ihraç edilenlerdense köle başına 1 *denaria* tutarında gümrük vergisi alınacağı bildirilmiştir.

1954 yılında Korinthos yakınındaki Solomos'ta bulunmuş olan bir yazıt safranın Lykia ekonomisi açısından önemini yansıtmaktadır¹²⁹. Yazıtta, Iunia Theodora adında Roma vatandaşı bir kadın, Lykia'daki iç savaş sırasında Lykialı sürgünleri Korinthos'taki konutunda ağırladığı için Lykia Birliği tarafından φιλολύκιος olarak portresi, onur yazıtı ve naşının defni sırasında tütsü olarak yakılmak üzere 5 *mna* gibi alışılmadık ölçüde safran hediyesiyle onurlandırılmaktadır. Antik kaynakların aktarımına göre, Lykia'daki Olympos Dağı'nda son derece kaliteli safran yetişmektedir¹³⁰. Ayrıca, Plinius Lykia'da safran yetiştiriciliği hakkında da değerli bilgiler vermektedir. Buna göre, safran fidesi, yedinci veya sekizinci yılın sonunda, bu amaç için özel olarak hazırlanmış bir araziye nakledilmekte ve bu şekilde yozlaşması engellenmektedir.¹³¹

Gıda, kozmetik ve aydınlanma gibi günlük hayatta büyük öneme sahip olan zeytinyağı, ticaret açısından en az şarap kadar önemli bir üründür. Opramoas M.S. 141 yılındaki depremin ardından Myra kentine 12.000 *denaria* tutarında zeytinyağı bağışladığı gibi kamu hizmetinde kullanılmak üzere *Elaion*'a da aynı tutarda bağışta bulunmuştur.¹³²

¹²⁸ BGU III 912. 913.

¹²⁹ PALLAS *et alii* 1959: 496-508 (= SEG 18, 143); ROBERT 1960: 324- 342; LARSEN 1968: 260 v.d.; WÖRRLE 1975b: 254; WÖRRLE 1988: 97 dn. 100; BALLAND 1981: 2; 9; BEHRWALD 2000: 122 vdd.; ŞAHİN – ADAK 2005: 57 vdd.

¹³⁰ Plin. *Nat. Hist.* XXI 31. Ayrıca bk. OBERHUMMER 1939: 320; ROBERT 1960: 332; ADAK 2005: 40.

¹³¹ Plin. *Nat. Hist.* XXI 33.

¹³² WÖRRLE 1975b: 159.

Lykia'daki zeytinyağı üretimine dair edebi ve epigrafik belge bulunmamakla birlikte, zeytinyağı işliklerine dair arkeolojik veriler bu konuda yeterince bilgi vermektedir¹³³.

Gümrük yazıtında geçmese bile, Myra'nın *myrh* ithal ettiği düşünülebilir: Zira, Constantinus Porphyrogenitus, Myra'yı Lykia'nın *myrh* koklayan kenti olarak tanımlamaktadır¹³⁴. Myra adının Helence *myrh* yahut *myrris* “mür/meyankökü” sözcüklerinden geldiğine dair yaygın bir kanaat olmasına rağmen Myra'da bu bitkiden elde edilen koku maddesinin üretiminin yapıldığına dair kesin bir belge mevcut değildir.

II.3.4. Liman ve Deniz Taşımacılığında Elde Edilen Gelirler

Andriake Limanı'nın, hem uluslararası gemi seferlerinde konaklanan en önemli limanlardan biri olması hem de Lykia kıyı kentleri arasındaki deniz taşımacılığı için önemi Myra'nın ekonomisi için en büyük gelir kaynağı olduğudur. Andriake ile Limyra arasında deniz taşımacılığı yapıldığı, bu taşımacılığın kent tarafından özel kişilere kiralandığı Myra'dan ele geçen bir yazıttan bilinmektedir¹³⁵. Yazıt *demos* tarafından alınan bir karar metnini içermekte ve Andriake ile Limyra arasında yapılan korsan taşımacılığın önüne geçmek amacıyla bazı yasal düzenlemeler ve cezai yaptırımlar bildirmektedir. Yazıtın verdiği bilgiye göre bu kararın alınmasının amacı

¹³³ WÖRRLE 2004: 301.

¹³⁴ VNS 15–20.

¹³⁵ CIG 4302a (*addenda et corrigenda*): “Hayırlı olsun! Boule ve demos karar aldı, prytanis’lerin dilekçesi: Limyra’ya yapılan deniz taşımacılığı sözleşmesi değerini bulmamasından dolayı kent gelirlerinin azaldığı ortaya çıktığı için, ne Daseia’dan ne gölün ağzından ya da Andriake’den başka birinin korsan taşıma yapma yetkisi olmasın, aksi halde her bir sefer için demos’a 1.300 denarius ceza ödeyecek, onun hem gemisine hem de yüküne sözleşme sahibinin haciz koyma hakkı kaydedilsin. Sadece, geçiş ücretinin ¼’ünü ödeyenin ve sözleşme sahibinin izin verdiği kişilerin kayıt altına alınmış gemileri yelken açacak. Eğer birisi özel olarak gemi kiralarsa rapor etsin ve geçiş ücretinin ¼’ünü versin, aksi takdirde yukarıda yazılmış olan cezaya maruz kalacak”.

korsan taşımacılıktan dolayı kent gelirlerinin önemli ölçüde azalmış olmasıdır. Deniz taşımacılığı ile ilgili olarak söz konusu yazıtta korsan faaliyetlerin hangi iskelelerde meydana çıktığı hususu üzerinde durulabilir. Yazıtta Andriake Limanı'nın batısında iskele yahut başka bir liman sayılmamaktadır. Bu da korsan taşımacılığın doğudaki iskelelerde gerçekleştiğini gösterir¹³⁶. Aslında lagünün ağzında ve Daseia'da bir denetim eksikliğinden veya bozukluğundan (rüşvet vb.) kaynaklanan bu tür faaliyetlerin Andriake Limanı'nda da gerçekleşmiş olup olmadığı tartışma konusu edilebilir. Yazıtta Andriake Limanı sayılmakta fakat böyle önemli bir limanda denetim yetersizliğinin ve korsan faaliyetlerin olması pek mümkün olmamalıdır. Yazıttaki iskelelerin sayılmasında bir ayrıntıya dikkat çekmek gerekir: "... ne Daseia'dan ne gölün ağzından yahut Andriake'den...". Bu açıklamadan Andriake Limanı'nda korsan davranışların olduğu anlamının çıkması kesin değildir. Andriake adı bu sıralamaya tedbir yahut bir uyarı manasında konmuş gibi görünmektedir. Yazıtın başında Andriake'den Limyra'ya deniz taşımacılığında kent gelirlerinin zarar gördüğü ifade edilmektedir. Eğer Andriake'de korsan taşımacılık yapıyor olsaydı sıralamada Andriake adının en başta verilmesi beklenirdi. Büyük bir liman değil de daha küçük iskelelerin *μητε ... μητε* kesinlik ifade eden bağlaçlarla ilk sırada sayılması korsan faaliyetlerin Andriake'den daha çok Daseia ve lagünün ağzındaki iskelelerde meydana geldiğini göstermektedir. Bu tür yasadışı faaliyette bulunanların kimler olabileceği sorusu sorulduğunda ise akla ilk gelen Bonda Tepesi civarı yerleşimleri gelmektedir. Örneğin Belen Tepesi antik yerleşim alanının çevresinde ne teraslı ne de ekilebilir düz arazi mevcuttur. Yerleşim yerinde de herhangi bir işlik tespit edilmiş değildir. Burada yaşayanların ekonomik kaynağı olsa olsa sadece hayvancılık olabilir. Bu kişiler geçimlerinin bir kısmını taşımacılık yaparak elde ediyor olmalıydı. Deniz taşımacılığının uygun olmadığı mevsimlerde Myra – Limyra arasında karadan ticari mal götürüp getiriyor olmaları da mümkündür.

¹³⁶ ZIMMERMANN 1992: 234.

II.3.5. *Granarium/Horrea*

Roma İmparatorluğu'nda tahıl taşımacılığı ile ilgili adı yıllık anlamına gelen, “*annona*” kullanılmaktaydı. Andriake'nin en anıtsal ve korunmuş yapısı Hadrianus Dönemi'nde inşa edilmiş olan tahıl deposu yani *granarium*'dur (Lat. *Horrea*).

Antik dönemlerde özellikle büyük şehir merkezlerinde kıtlık ve ekmek için çıkan ayaklanmalara sıklıkla rastlanmaktaydı. M.Ö. II. yüzyıldan sonra İtalya'da ortaya çıkan tahıl üretiminin azalmasıyla Roma'da gıda sorunu belirgin bir durum almıştır. Yöneticilerin en önemli işlerinden biri, *curra annonae*'yı başkentin tahıl ihtiyacını denizaşırı ülkelerden getirilen tahıl ile karşılamak ve fiyatları normal düzeyde tutmak olmuştur. Roma Cumhuriyet Dönemi'nde bu *aediles*'in görevlerinden biri durumundaydı; fakat kritik dönemlerde tahıl ihtiyacı ile ilgili özel komisyonların oluşturulması gerekli görülmüştür. İmparator Augustus (M.Ö. 27–M.S. 14), *cura annonae*'yı imparatorların sürekli sorumluluk alanlarından biri durumuna getirmiş ve bu beş yüzyıl boyunca da imparatorluğun yönetim yapısı içerisinde yer almıştır. Bu organizasyonun başında yüksek memur bulunmakta ve idari yönetim merkezi ile merkezi depolar Roma'da olmakla birlikte çeşitli birimleri Puteoli ve Ostia limanlarında bulunmaktaydı. Ayrıca M.S. 42 yılında Portus Limanı çok sayıda depoları ile tahıl gereksinimini karşılamak amacıyla inşa edilmişti. İmparatorluğun özellikle Mısır ve Afrika gibi tahıl üretimi olan bölgelerindeki önemli diğer limanlarında acentalar, bürolar ve depolar bulunmaktaydı. Tümöyle geniş alanlara yayılan bu

organizasyon imparatorluğun en büyük deniz ulaşım sistemini oluşturmaktaydı ve imparatorlar, *annona* ulaşımının sağlıklı şekilde yürümesi için özel çaba göstermişlerdir. Roma'ya getirilen tahıl miktarı konusunda az sayıdaki antik kaynaklardan birinde, İmparator Augustus Dönemi'nde Mısır'dan bir yılda yaklaşık 20.000.000 *modii* tahıl getirildiği, diğer bir belgede ise gene Mısır'dan vergi olarak getirilen tahılın Roma kentini dört ay boyunca beslediğini belirtmektedir. İmparator Tiberius'un (M.S. 14–37) M.S. 22 yılında Senatoya gönderdiği mektupta buğdayın imparatorluk için ne kadar önemli olduğu ve bu konuda senatoyu tedbir almakta gecikmemeleri konusunda uyarmaktadır: “Fakat hiçkimse İtalya'nın deniz aşırı ülkelere bağımlı olduğu gereksinimleri hakkında herhangi bir teklif getirmemekte. Romalılar'ın yaşamı hergün dalgaların ve rüzgârların merhameti ile çalkalanmaktadır ve eğer eyaletlerin ürettiği ürünler birgün azalrsa büyüklerimiz, kölelerimiz ve tarlalarımız bizi gerçekten besleyebilecekler mi? Bu senatörler imparatorun yerine getirmek zorunda olduğu görevlerden biridir; eğer ihmal edilirse bu durum devleti bütünüyle harabeye dönüştürecek bir hal alır”¹³⁷.

Roma kentinin beslenmesi için oluşturulmuş tahıl taşımacılığı sistemi M.S. IV. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra yönetsel merkezin değişmesiyle Doğu Roma'nın başkenti Konstantinopolis'e doğru yönelmiştir. Roma'da olduğu gibi Konstantinopolis'te yaşayanlar için dışarıdan buğday getirilmesi zorunluluktan ve kent yaşamı Roma'da olduğu gibi Mısır'dan düzenli bir ithalat yapımına bağlıydı. Mısır'dan *embole* denilen yıllık buğday ithali yaklaşık 11 milyon kile tutuyor, bunun değeri ise 80.000 altına ulaşıyor. Her yıl 10 Eylül'den önce buğday Aleksandria'ya getirilmiş olur; oradan da Konstantinopolis'e yılda iki, üç kere yapılan sevkiyat ile gemilerle gönderilirdi. Bizans Dönemi'nde ekmeğin kent halkına dağıtımı bu zincirin önemli bir halkasıydı ve bu merkezi yönetim tarafından yönetilmekteydi.

¹³⁷ Tac. An. 3; liv. 6–8.

Konstantinopolis'teki fırınlar özel ve halk fırınları olarak ikiye ayrılırdı. Şehirde 784'ü özel 24'ü halk fırını olmak üzere toplam 808 fırın bilinmektedir. Halk fırınlarda üretilen günlük ekmeğin halka dağıtıldığı 90 adet "basamak" da bilinmektedir¹³⁸.

M.S. VII. yüzyıl başlarında Persler ve Araplar'ın Konstantinopolis'e tahıl sağlayan Suriye, Mısır ve Sicilya'yı almasından sonra¹³⁹, Bizans'ın tahıl ihtiyacını karşılamaya devam eden ve geçmişten gelen bu istasyonlar zinciri ve buna bağlı olarak gelişen sistem bütünüyle kesintiye uğramış olmalıdır. Doğu Akdeniz'deki bu olaylar Andriake Limanı'nı da işlevsiz kılmış olmalıdır. Konstantinopolis'in Araplar tarafından M.S. 618-626 tarihlerindeki kuşatmaları sırasında imparator az da olsa yiyecek dağıtabilmişlerdi. Konstantinopolis'te 626 yılındaki kriz sırasında *Praefectus* Ioannes Seismos halkı, ekmek fiyatını 3 *foiles*'ten ve 8 *foiles*'e çıkartmakla tehdit etmişti. Konu ile ilgili kaynaklarda başka veri yoktur. Ama Mısır tahıllarının kaybıyla ilgili sorunların da başlangıcına işaret eder¹⁴⁰. Bu tarihler aynı zamanda buğday taşımacılığı zincirinin bir parçası durumundaki Andriake limanının da M.S. II. yüzyıl ortasından bu yana üstlendiği faaliyetlerinde zorunlu olarak sonlandığı anlamına gelir. Andriake ve benzeri işlevdeki liman kentleri zor durumda olduğu için başkent gıda sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.

Myra'nın Hadrianus Dönemi'nde inşa edilmiş ve günümüze iyi bir şekilde koruna gelmiş yapısı Andriake Limanı'ndaki tahıl depolama ambarı "granarium" dur. On sıra dikdörtgen bloklarla örülmüş olan bina 65x32 m boyutlarında olup dikdörtgen planlı sekiz bölümden oluşmaktadır¹⁴¹. Tek satır büyükçe yazılmış yapı yazıtı binanın ön cephesinde durmaktadır.

¹³⁸ GYLLIUS 1997:199-202.

¹³⁹ TEALL 1959: 89.

¹⁴⁰ TEALL 1959: 89.

¹⁴¹ BORCHHARDT 1975: 66 vd., Abb. 14.

Yazıtın orta kısmında Hadrianus ve eşi Sabina'nın büstleri bulunmaktadır. Latince yazıt¹⁴²: *Horrea Imp. Caesaris divi Traiani Parthici f. divi Nervae nepotis Traiani Hadriani Augusti cos.* (= III. Merhum İmparator Traianus Parthicus'un oğlu, merhum Nerva'nın torunu, 3 kez *consul* olan Traianus Hadrianus Augustus *horrea'sı*). Hadrianus M.S. 119 yılında üçüncü kez *consul* olmuş ve bu yıldan sonra imparatorluğunun sonuna, M.S. 138 yılına kadar başka konsüllüğü yoktur. Dolayısıyla *horrea* (ambarlar) ilk etapta M.S. 119–138 yılları arasına tarihlenir. Fakat hem Andriake hem de Patara *horreum*'lerinin Hadrianus'un M.S. 129 yılında gerçekleştirdiği ikinci Küçük Asia ziyareti sırasında inşa edilmiş olduğu kuvvetle muhtemeldir¹⁴³. *Horrea*'nın inşa ettirilmesi büyük ihtimalle Mısır'dan gemilerle taşınan buğdayın Roma'ya sevkedilmek üzere depolanması ve güvenliği amacını taşıyordu. WÖRRLE'nin PARIBENI'ye atıfta bulunarak aktardığına göre, hem Patara hem de Andriake *granarium*'ları, Kabalis (Oinoanda, Boubon, Balboursa) Bölgesi'nde, Elmalı Ovası'nda ve Ksanthos Vadisi'nde yetiştirilen hububatın özellikle imparatorluğun başkentini ve ordusunu desteklemek için depolanmasına hizmet etmiştir¹⁴⁴. Ambarların ilk inşa edildiği dönemde, kentin ya da bölgenin ürünleri ve limana giren çıkan ticari mallar için depo olarak kullanılıp kullanılmadığı belirsizdir¹⁴⁵. Fakat Andriake *horrea'sının* ortasındaki kapının sağ tarafında bulunan ve Doğu Eyalet valisi Flavius Eutolmius'un zamanına (M.S. 388–392) tarihlenen yazıt¹⁴⁶, eyalet merkezinden Myra ve Arneai kentlerine gönderilen metal ağırlık ve hacim

¹⁴² CIL III 232; CIL suppl. 6738.

¹⁴³ MAGIE 1950: 619–620.

¹⁴⁴ BORCHHARDT 1975: 67–68.

¹⁴⁵ MAGIE 1950: 620.

¹⁴⁶ PETERSEN – VON LUSCHAN 1889: 42, no. 77a: “Efendim ve her işi hayranlık uyandıran, kutsal valilerin valisi azametli Fl(avius) Eutolmius'un zamanında gönderilmek üzere 2 demir fragellon ve üç augustum ağırlığında 2 bakır ksestai imal edildi ve büyük otorite katından gönderilenlerden niteliğine göre üç modius; onlardan bir fragellon Myra metropolis'ine, diğeri de Arneailılar'ın (kentine) verilsin! Aynı şekilde de bir ksestes Myrahılar'a ve öteki Arneailılar'a ve modius'lardan ikisi ve ayrıca iki yarım modius Myrahılar'a, bir modius ve bir yarım modius Arneailılar'a, hilesiz olan bu ölçüler ve ağırlıklar denetçi memurların (praepositus) gözetiminde olması için ambarlarda muhafaza edilsin!”.

ölçülerinden bahsetmekte ve bu ölçülerin hilesiz olarak kullanılmaları amacıyla denetçi memurlar tarafından kontrol edilebilmeleri için *horrea*'da muhafaza edilmeleri gerektiği emrini içermektedir. Andriake'de bulunan ve M.S. III. yüzyıla tarihlenen yazıtlı bir lahit¹⁴⁷ burada Aurelius Metrodorus adlı vatandaşın *horrearius* “ambar şefi” olarak görev yapmış olduğunu göstermektedir. Bu yazıtlar *horrea*'nın en azından M.S. III. ve IV. yüzyılda dahi Lykia içinde ticaret ve depolama amacıyla kullanıldığını göstermektedir. Son olarak, Lykia'da iki büyük *horrea* inşa ettirilirken Andriake ve Patara limanlarının sadece bölgenin en büyük limanları olmaları değil, aynı zamanda coğrafi koşullar da belirleyici olmuş gözükmektedir. Çünkü Lykia'nın dağlık coğrafyası bunu zorunlu kılmaktadır. Başka bir ifadeyle, yer seçimindeki temel amaçlardan biri iç kısımlardaki ürünlerin uluslararası pazarlara ulaştırılmak üzere en kısa yoldan limanlara indirilmesidir. Bu konudaki diğer bir belirleyici etken de şüphesiz Myra ve Patara'nın, biri Doğu Lykia'nın diğeri Batı Lykia'nın en büyük iki kenti olmalarıdır. Lykia'nın iki büyük dağ silsilesinin gerek politik organizasyonda gerek sikke basım bölgeleri olarak etkin bir rol oynadığı gibi *horrea* gibi büyük yapıların inşasında da bir fonksiyonu olduğu düşünülebilir.

II.3.6. Arcadius Anıtı

2010 yılı kazılarında ele geçen önemli bir epigrafik belge burada konu edeceğimiz bir fermanın dördüncü parçasıdır¹⁴⁸. Dört parçadan oluşan yazıtın ilk üç parçası Andriake'ye Avusturyalılar tarafından 1892 yılında yapılmış olan keşif gezisi sırasında Otto BENNDORF tarafından kopyalanarak Avusturya Bilimler Akademisi Küçük Asya Komisyonu

¹⁴⁷ ORMEROD – ROBINSON 1914: 28 no. 37.

¹⁴⁸ Yayınlanmadan önce, bu yeni bilgiyi benimle paylaşan Hocam Sayın Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK'E teşekkür ederim.

arşivine kazandırılmıştır. Yazıt 1892 yılından bu yana yayımlanmamış ve daha sonra bölgede araştırmalar yapan diğer bilim adamları tarafından da zikredilmemiştir. Bu durum yazıtlı blokların yapı molozları arasında kaybolmuş olmasıyla ilgili olmalıdır. Nitekim BENNDORF tarafından kaydedilen ilk üç parça 2009 yılında kentte başlayan kazı çalışmaları sırasında liman yapılarının molozları arasında yeniden keşfedilmiştir. 2010 yılında ise yine aynı alanda yürütülen kazı çalışmaları yazıtın dördüncü ve tarihlenmesini sağlayan son parçasını gün yüzüne çıkarmıştır.

Söz konusu yazıt *granarium*'a giden yolun üzerinde, liman yapılarının hemen yanında yer alan ve Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK tarafından M.Ö. I. yüzyıl sonlarına tarihlenen yazıtsız bir anıtın üzerine sonradan kazınmıştır. Daha önce sözünü ettiğimiz Iulius-Claudiuslar Anıtı ile yan yana inşa edilmiş olan bu anıt deniz yoluyla gelenlerin rahatça görebilecekleri bir alanda bulunmaktaydı. Bu durum kuşkusuz yazıtın birazdan sözünü edeceğimiz içeriği ile alakalıdır.

Sözünü ettiğimiz gibi, 2010 yılında bulunan dördüncü parça aracılığıyla Arcadius, Honorius ve II. Theodosius'un yönetim yıllarına tarihlenen yazıt bir ferman niteliği taşımaktadır. Bu yazıt Myra ve Andriake'den bulunmuş söz konusu imparatorlar zamanına tarihlenen tek belge değildir. Aziz Nikolaos Kilisesi'nde devşirme olarak kullanılmış ve yakın bir zamanda yayımlanmış olan bir mil taşında da gene bu üç imparatorun adı yer almaktadır. Bundan başka Myra tiyatrosunda 2.000 yılında gerçekleştirilen temizlik ve düzenleme çalışmaları sırasında ele geçmiş sadece Arcadius'un adının okunabildiği bir fragman da mevcuttur.

Yazıtın konusu olan ferman keten/balık ağı satışlarının düzenlenmesine ilişkindir: Fermanın *Tribunus et notarius* Fl. Urbicius Gemellus Petrus Paulus tarafından imparatorlar adına ilan edilmiş olduğu öğrenilmektedir. İmparatorların sözcülüğünü yapan üst düzey bir memuriyet olan *tribunus et notarius*'luğu üstlenmiş bulunan Fl. Urbicius Gemellus Petrus Paulus şimdiye kadar Libanius ve Iohannes Khrysostomos'un mektuplarından bilinmekteydi. Söz konusu mektuplardan Gemellus adıyla bilinen

Constantinopolis Praefectus'u, önce Galatia ve M.S. 361'den sonra Phoinike valiliği yapan Anatolius'un 3 oğlundan birisidir. Kilikya kökenli olan Anatolius 361 yılında Phoinike valiliğine atanınca, oğulları Apollinarius ile Gemellus da babalarına eşlik etmişlerdir. Gemellus'un en azından M.S. 393 yılına kadar burada kaldığını gene Libanius'un mektuplarından öğrenmekteyiz. Bu tarihten itibaren kariyerine nasıl devam ettiğini bilemediğimiz Gemellus'un M.S. 404-408 yıllarında, Iohannes Khrysostomos'tan *Constantinopolis Praefectus*'u olduğu bilgisi gelmektedir. Andriake'den ele geçen ve burada konu edilen *edictum*'dan Gemellus'un tam adının Flavius Urbicius Gemellus Paulus Petrus şeklinde olduğu bilgisi gelmektedir. Dolayısıyla yazıtı M.S. 404-408 yılları arasına tarihlemek mümkün olmaktadır.

Fermandan öğrenildiğine göre, balık ağı/keten satın alanlar balık ağı/keten satıcıları tarafından ölçülerde ve fiyatta bir takım haksızlıklara uğratılmışlardır. *Edictum*'dan daha önce ağırlığı, 267 obol olarak kararlaştırılan ketenden yapılan iplerin, 200 obola düşürüldüğü öğrenilmektedir. Buradan balık ağı/keten satıcılarının ip başına 67 obol'luk bir haksız kazanç elde ettikleri anlaşılmaktadır. Fermanda bu durumdan haksız kazanç elde edenlerin ve bu işe karışanların cezalandırılacakları ve mahkemenin vereceği para cezasının hemen ödenmesi istenmektedir. Cezasını ödemeyen kişinin ise, ciddi bir biçimde uyarılacağı ayrıca ifade edilmektedir. Daha önceden mahkemeye cezadan muaf olmak için başvuruda bulunan kişinin de cezasının silinmesi karara bağlanmıştır.

Yazıtta geçen τὸ λῖνον kelimesi "ketenden yapılmış sicim veya ağ" anlamına gelmektedir. Antik Çağ'da çengellerle donatılmış, ketenden, dayanıklı sicim, kıydan da kullanılabilir nitelikte olmalarına rağmen, açık denizde, hareket eden bir kayığın peşinden sürüklendikleri vakit, avın daha verimli geçmesini sağlıyordu. Zira bu yöntem antik kaynaklarda bahsi geçen ve yunus, kılıç balığı, palamut gibi açık denizde yaşayan balıkları avlamakta kullanılan tek yöntemdir.

Yazıtın Andriake Limanı'nın girişindeki bir anıt üzerine kazılması, civardaki en önemli balık ağ sicimlerinin satış merkezinin Andriake olduğunu düşündürmektedir. Bu da tahmin edileceği üzere, bölgede balıkçılık faaliyetinin yoğunluğunu göstermektedir. M.S. I. yy'a tarihli gümrük yazıtında ihraç edilen ürünler içinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılan balık da yer almaktadır¹⁴⁹. Nitekim Tristomon'da büyük miktarda tuzlanmış balık üretimi yapıldığı, burada bulunan ve içinde çok sayıda küçük, dörtgen tekneye sahip yapılar aracılığıyla belgelenmektedir. Benzer yapılar Megiste ve Aperlai'dan da bilinmektedir¹⁵⁰. M.S. I. yüzyıl tarihli Andriake gümrük yazıtında ihraç edilen ürünler arasında balık da geçmektedir.

II.4. Myra Egemenlik Alanı Ticaret Hayatı

Myra teritoryumunun en yoğun yerleşim alanı kuzeyindeki Alacadağ'ın güney ve batı eteklerindedir. Bu bölgede büyüklü küçüklü 30'a yakın köy ve çiftlik mevcuttur. Sionlu Nikolaos'un *Vita*'sı incelendiğinde, Myra'nın kuzeyindeki Alacadağ yerleşimlerinin tarım ve hayvancılık açısından zengin kaynaklara sahip ve kent ekonomisine önemli katkıları olduğu anlaşılmaktadır. *Vita*'daki veba salgını olayının anlatımı Sion Manastırı civarındaki köylerin Myra ekonomisini etkileyecek kadar zenginlik kaynaklarına sahip olduklarını göstermektedir. *Vita*'nın anlatımına göre, M.S. VI. yüzyılın ortasında Myra'da ortaya çıkan veba salgınından dolayı köylerdeki çiftçiler hastalık korkusuyla ürünlerini kent pazarlarına götürmeye çekinmişler ve bundan dolayı kentte yiyecek kıtlığı da baş göstermiştir. Köylülerin kente gitmemesinden de, Sionlu Nikolaos'un sorumlu olduğu ve tutuklanması istenmiştir¹⁵¹. Anlatılan bu durum, Sion Manastırı civarındaki köylerde tarıma ve hayvancılığa dayalı önemli oranda

¹⁴⁹ TAKMER 2006: 38 v.d. Ayrıca bk. Plin. *Nat. Hist.* IX 180–182; RITTER 1859: 745; MARX 1894: 2376 vd.; MAGIE 1950: 1372 v.d., dn. 10.

¹⁵⁰ TAKMER 2006: Sat. 23.

¹⁵¹ VNS 52–53.

üretimin yapıldığını ve Myra kentinin gıda ihtiyacının büyük ölçüde buralardan karşılandığını göstermektedir. Tarımsal üretimin büyük bölümünü ise yerleşim yerlerinde tespit edilen şarap ve yağ işliklerinden ve teraslı arazilerden anlaşıldığı üzere üzüm ve zeytin tarımı oluşturunuyordu. Bunlara ek olarak Myra'nın kuzeyindeki verimli, geniş Kasaba Ovası, kentin tahıl ihtiyacının belki büyük bir kısmını karşılıyor ve ovanın ürünleri kent pazarlarında satılıyor olmalıydı. Roma Dönemi'nin ilk yıllarında yapılan yol ağları da iç bölgelerdeki ürünlerin taşınmasını çok büyük oranda kolaylaştırmış olmalıydı. Myra'nın kuzeyindeki dağlık yerleşimlerde bugün olduğu gibi eskiçağda da küçükbaş hayvancılık yaygın olmalıydı. Çünkü bölgenin corafi durumu ve bitki örtüsü küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine oldukça müsaittir. Sionlu Nikolaos'un *Vita*'sında anlatılan, veba salgını sonrasında düzenlediği kurban töreni gezilerinden Alacadağ üzerindeki yerleşimlerde büyükbaş hayvancılığın da yaygın olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Nikolaos'un gerçekleştirdiği kurban kesme törenleri Sion Manastırı civarındaki yerleşimlerin zenginliğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Veba salgınından hemen sonra Nikolaos, Tragalassos'a ve Akalissos'a giderek birer çift öküz kurban etmiş ve ardından bölgedeki diğer kutsal mabetleri de dolaşarak on altı öküz daha kurban kesmiştir. Bu seyahatten sonra Plenion'a giderek orada da yedi öküz daha kurban kesmiştir. Bu ilk gezisinde Nikolaos'un kurban olarak toplam 27 öküz kestiği görülmektedir. Bu seyahatten iki yıl sonra düzenlediği, 11 kiliseyi kapsayan 25 günlük seyahatinde ise ilk ziyaret ettiği Karkabo'daki Cebrail Kilisesi'nde üç, diğer kiliselerde ise birer çift olmak üzere toplamda 23 öküz daha kurban kesmiştir ki, bu durum azımsanmayacak kadar önemli bir zenginlik durumunun bir göstergesidir. Nikolaos'un Tanrı'ya adadığı ve halkla birlikte ziyafete dönüştürdüğü bütün bu kurbanlık büyükbaş hayvanlar ya halk tarafından bağışlanıyordu ya da Nikolaos bunları gittiği yerde satın alıyor olmalıydı. Nikolaos bu gezilerini düzenlerken yanına kendi manastırından şarap, buğday ve para alarak seyahatlerine başlamıştır.

Nikolaos'un kişisel zenginliğinin ne kadar olduğu konusunda *Vita* herhangi bir bilgi vermemektedir. Nikolaos yaptığı bu kutsal seyahatlerinin masraflarını muhtemelen kilise gelirlerinden karşılıyordu. Alacadağ'ın güney ve batı eteklerinde 15 kilise binası mevcuttur. Bunlardan 4'ü oldukça büyük manastır yada bazilika tipindeydir. Diğerleri de yine üç nefli yapılardır. Ayrıca bu kilise yapıları, büyük kentlerdeki yapılarda görülebilen devşirme malzemeyle değil, daha zahmetli işçiliklerle inşa edilmiş görünmektedirler. Bu bölgede neredeyse hemen her köyde bir kilisenin bulunması sayı bakımından dikkat çekici şekilde çok olmasının yanı sıra bu yapıların hangi finans kaynakları ile inşa edilmiş oldukları da dikkat çeken bir durumdur. Ayrıca bu yapıların inşa edilebilmesi için çok sayıda taş ustası ve insan gücüne ihtiyaç duyulduğuda açıktır. Bu yapıların mimarları ve taş ustaları büyük bir ihtimalle başkentten geliyordu. Sion Manastırı civarındaki köyler olasılıkla 200-300 kişiden daha kalabalık değillerdi. *Vita*'da sadece iki yerleşimin nüfusu verilmektedir; biri 300 nüfuslu Plakoma, diğeri 200 nüfusa sahip Plenion'dur. Bunların yanı sıra Tragalassos'un 200 nüfuslu bir yer olduğu tahmin edilmektedir¹⁵². *Vita*'daki, Sion Manastırı'nın yapımı sırasında kesilen bir blok taşı yerinden kaldırılamayınca Tragalassos'tan 75 adamın çağrıldığı anlatım, kilise binalarının inşasının halk arasında büyük dayanışmalarla gerçekleştiğini göstermektedir. Kutsal yapılar için harcanan bu çabaların daha sonra da bağış şeklinde sürdürüldüğü düşünülenebilir. Nikolaos'un, Sabandos'taki çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Daniel Kilisesi'nin onarımı için para yardımında bulunduğu yine *Vita*'nın anlatımlarıyla bilinmektedir¹⁵³. Muhtemelen Nikolaos bu tür yardımları kilise gelirlerinden elde edilen parayla yapıyordu. Nikolaos'un kendi ekonomik geliri ise üzüm yetiştiriciliği ve şarap üreticiliğine dayanıyordu. *Vita*'da, Arnabanda köyünden Zenon isimli bir adam hastalığına şifa aramak üzere Sion Manastırı'na geldiğinde Nikolaos'un o sırada kardeşleriyle birlikte

¹⁵² BLUM 1995: 58-59.

¹⁵³ VNS 58.

üzüm bağlarında çalışmakta olduğu kaydedilmektedir¹⁵⁴. Alacahisar kilisesinin (yekpare kayadan yapılmış Sion Manastırı) bulunduğu Çam Dağı'nın kuzeydoğu yamacında yer alan küçük köy yerleşiminde (Pharroa, Nikolaos'un doğduğu köy) geniş bir alana yayılmış teraslı bahçeler ve iyi korunmuş bir şarap işliğı mevcuttur. Arapyurdu ve Alakilise civarında bulunan geniş teraslı araziler de üzüm yetiştiriciliğı açısından bölgenin önemli ekonomik potansiyeli durumundaydı. Sonuç olarak *Vita*'daki bu bilgilerin Sion Manastırı bölgesinin önemli derecede zenginliğe sahip olduğunu gösterdiği ve Myra kentindeki ekonomik yapıya da büyük etkisinin olduğu söylenebilir¹⁵⁵.

SONUÇ

Lykia'nın Antik Dönem'de en büyük 6 kentinden biri ve M.S. IV. yüzyıldan itibaren ise Lycia Eyaleti'nin *metropolis*'i olan Myra ile ilgili bilgilerimiz bölgedeki diğer orta ölçekteki kentlerinden daha azdır. Bunun en temel nedeni ise kentin yaklaşık 4-8 m kadar alüvyon toprağın altında kalması ve 2009 yılına kadar da burada bir kazı yapılmamış olmasıdır. Bu nedenle Myra Lykia tarihi içinde henüz hak ettiği değeri bulamamıştır. 2009 yılında başlayan kazılar ile birlikte Myra'dan birçok veri gelmeye başlamış ve hem kente hem de Lykia Bölgesi'ne ilişkin bilgilerimiz artmaya başlamıştır.

Myra'nın Lykia ve Küçükasya'daki diğer kentler gibi zenginliği M.S. I-III. yüzyıllar arasındır. Bunu da kentten günümüze ulaşan görkemli yapılar, kiliseler, anıtlar, işlikler ve liman yapıları gibi birçok mimari öge yansıtmaktadır. Bu mimari yapıların içinde *granarium* ayrı bir yer teşkil etmektedir. Küçükasya'dan günümüze ulaşan iki *granarium* bulunmaktadır

¹⁵⁴ VNS 63.

¹⁵⁵ Konu hk. ayrıntılı bilgi için bk. ALKAN 2013:94-96.

ki bunlar Lykia'daki Myra ile Patara kentlerindedir. Bu da her iki kentin Roma tarafından Mısır'dan getirilen hububat taşıma sisteminde ayrı bir önemi olduğunu göstermektedir. *Granarium* Andriake'nin dolayısıyla da Myra'nın zenginleşmesini sağlayan önemli ticari yapılardan birisi olmalıdır. *Granarium*'un olduğu alan hem ticaret yapılan bir meydana ve birçok işliğe de ev sahipliği yapmaktadır. Andriake bu haliye birçok orta ölçekli kentten bile oldukça büyüktür. Liman yerleşiminde dolayısıyla da Myra kozmopolit bir nüfusa sahip olmalıydı. Zira Isis'e tapınım vardı ve bir Yahudi topluluğu bulunmaktaydı. Geç İmparatorluk Çağı'nda bir liman için oldukça fazla sayıda kilise ile manastıra da sahipti. Bütün bunlar Andriake'nin coğrafi olarak çok elverişli bir yerde bulunmasından kaynaklanmaktaydı: Andriake yarım ada şeklinde bir iç limana sahipti ve hem dışarıdan gelecek korsan saldırılarını hem de Lykia'nın fırtınalarına karşı oldukça korunaklıydı. Bu elverişli topografik yapısı nedeniyle güvenilir bir liman olmuş ve gelişimini de hızlandırmıştır. Öyle ki Andriake'de Myra'dan bağımsız olarak bir kent organizasyonu bile meydana gelmiştir. Nitekim bunu doğrulayan birçok mezar yazıtı bulunmaktadır. Bu mezar yazıtlarında “mezara karşı yapılacak her türlü girişimin cezasının “Ada Sakinleri'nin *demos*'una' ödenmesi” ibaresi yer almaktadır. Ayrıca kentten 2 gümrük yazıtı bulunması da buranın hem Roma Devleti hem de Lykia Koinon'u bazındaki önemini göstermektedir. Küçükasya'dan bilinen toplam 4 gümrük yazıtı vardır ve bunun sadece iki tanesi Myra ve Limanı Andriake'den gelmektedir. Myra'yı kalkındıran ve O'na tarih boyunca zenginliği sağlayan aslında bu liman kenti olmuştur.

Myra Andriake sayesinde ekonomik yönden zamanla güçlenmiş ve bunu politikalarına da yansıtmış olmalıdır. Zira Roma İmparatorluk Çağı'na geldiğimizde Myra antik kentinin egemenlik alanının oldukça genişlediğini görmekteyiz. Daha önce bağımsız olan birçok küçük *polis* Myra'nın egemenliğine girerek O'nun siyasi otoritesini kabul etmiştir. Bütün bunlar Andriake Limanı'nın Myra'ya sağladığı ekonomik güç ile olmuş olmalıdır.

Myra kenti politik olarak topraklarını büyütünce zenginliği artmış ve daha da zenginleşmiştir. Bunu en iyi gösteren yapı ise M.S. II. yüzyılın sonuna

tarihlenen ve Anadolu'nun sayılı yapılarından biri olarak gösterilen 10.000 kişilik tiyatrosudur. Myra egemenlik alanını genişletince, sattığı ürünler de hem nitelik hem de nicelik olarak artmış olmalıdır. Ancak Myra egemenlik alanındaki tarımsal ve hayvansal ürünlerin neler olduğu konusundaki bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır. Bunu da gümrük yazıtı ile M.S. VI. yüzyılda kaleme alınmış olan Sionlu Nikolaos'un hayatını anlatan kitaptan öğrenebilmekteyiz.

Myra'nın ekonomik zenginliğini sağlayan en önemli işlerden biri *murex* olmalıdır. Bilindiği üzere *murex* oldukça değerli bir deniz canlısıydı ve ondan elde edilen boyalar oldukça pahalıya satılıyordu. Arcadius Anıtı yazıtından ve de gümrük yazıtından da göreceğimiz üzere Myra kenti başta *murex* olmak üzere deniz ürünlerinden oldukça büyük kazançlar elde etmekteydi. Nitekim Andriake'deki *murex* işlikleri de bunu teyit eder niteliktedir.

Görüleceği üzere Myra'nın zenginliğini oldukça elverişli bir liman olan Andriake'ye borçludur. Bu durum Myra'nın hem ekonomik hem de politik olarak güçlenmesini sağlamış görünmektedir. Bununla birlikte Myra için ekonomik bakımdan söylenebilecek şimdilik çok da fazla elimizde veri bulunmamaktadır. Kentte devam eden kazılardan ele geçecek arkeolojik ve epigrafik malzemeler Myra'nın ekonomik yaşamını daha iyi anlamamıza olanak verecektir.

KISALTMALAR LİSTESİ

ADAK, M. 2005

“Lokalisierung von Olympos und Korykos in Ostlykien”, *Gephyra* 1, 27–51

Adalya

Adalya: Suna&İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı

ALKAN, M. 2013

Klasik Çağ’dan Erken Bizans’a Myra Kenti ve Teritoryumu, Antalya (Akdeniz Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Anmed

Anadolu Akdenizi: Arkeoloji Haberleri

ANRW

Aufstieg und Niedergang der römischen Welt

App. *Bell. civ.*

Appianus, *Bella civilia. Appian’s Roman History*, with an English translation by H. WHITE, III-IV, London/New York 1923–1928 (The Loeb Classical Library)

ArkSan

Arkeoloji ve Sanat Dergisi

AS

Anatolian Studies

AULOCK, H. VON 1974

Die Münzprägung des Gordian III. und der Tranquillina in Lykien, Tübingen

BAGNALL, R. S. 1976

The Administration of the Ptolemaic Possessions outside Egypt, Leiden

BALLAND, A. 1981 *FdX VII: Inscriptions d'époque Impériale du Létoon*, Paris

BAtlas

TALBERT, R.J.A, 2000 (ed.), *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, Princeton

BCH

Bulletin de Correspondance Hellénique

BE

Bulletin épigraphique

BEAN, G. E. 1954

“Notes and Inscriptions from Caunus II”, *JHS* 74, 85–110

BEAN, G. E. 1971

Turkey Beyond the Maeander, London

BEAN, G. E. 1997

Eski Çağda Güney Kıyıları, çev.: İ. DELEMEN – S. ÇOKKAY, İstanbul

BEAUFORT, F. 1817

Karamania, or a Brief Description of the South Coast of Asia Minor and of the Remains of Antiquity, London

BEHRWALD, R. 2000

Der lykische Bund. Untersuchungen zu Geschichte und Verfassung, Bonn

BENNDORF, O. – NIEMANN, G. 1884

Reisen in Lykien und Karien, I: Reisen im südwestlichen Kleinasien, Wien

BGU

Aegyptische Urkunden aus den koeniglichen Museen zuBerlin: Griechische Urkunden, Berlin 1895–1912

BM

Bulletin monumental

BLUMENTHAL, E. 1975

Die altgriechische Siedlungs-kolonisation im Mittelmeerraum unter besonderer Berücksichtigung der Südküste Kleasiens, Berlin (Tübinger Geographische Studien 10)

BORCHHARDT, J. 1975

Myra: Eine lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit, Berlin (MDA[I] 30)

BRANDT, H. 1992

Gesellschaft und Wirtschaft Pamphyliens und Pisidiens im Altertum, Bonn

BRANDT, H. – KOLB, F. 2005

Lycia et Pamphylia: Eine römische Provinz im Südwesten Kleasiens, Mainz am Rhein

BRAUNERT, H. 1980

“Das Mittelmeer in Politik und Wirtschaft der hellenistischen Zeit”, şurada: K. TELSCHOW – M. ZAHRT (Hrsg), *Politik, Recht und Gesellschaft in der griechischrömischen Antike. Gesammelte Aufsätze und Reden* (Stuttgart) 143

BROUGHTON, T. R. S. 1938

“Roman Asia Minor”, şurada: FRANK, 499–918

BRYCE, T.R. 1986

The Lycians in Literary and Epigraphic Sources,
Copenhagen

BÜYÜKKOLANCI *et alii* 1980

M. BÜYÜKKOLANCI – C. İÇTEN – J. NOLLÉ,
“Einige Inschriften aus Ephesos”, *ZPE* 40, 256–258

CARTER, R. S. 1978

“The submerged seaport of Aperlae, Turkey”, *IJNA*
7/3, 177–185

Chiron

Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte
Geschichte und Epigraphik des Deutschen
Archäologischen Instituts

CIG

Corpus Inscriptionum Graecarum

CORSTEN, TH. 1999

“Kitabeler”, şurada: S. Y. Ötüken, “1997 Yılı Demre-
Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı”, *KST* 20.2, 481–
509.

CWA

Current World Archaeology

ÇEVİK, N. 2010a

“Myra ve Andriake Kazıları’nda İlk Yıl: 2009”,
Anmed 8, 55–60

ÇEVİK, N. 2010b

“Myra ve Limanı Andriake Üzerine Ön-Düşünceler
Kazılar Başlarken”, *ArkSan* 134, 53–82

ÇEVİK, N. 2010c

“Myra: The Sunken Metropolis of St. Nicholas”,
CWA 41, 19–25

ÇEVİK *et alii* 2010

N. ÇEVİK – Ö. ÇÖMEZOĞLU – H. S. ÖZTÜRK – İ. TÜRKOĞLU, “A Unique Discovery in Lycia: The Ancient Synagogue at Andriake”, *Adalya* XIII, 335–366

DAVIES, G. 1885

“Greek inscriptions from Lycia”, *JHS* 15, 100–115

DEININGER, J. 1965

Die Provinziallandtage der römischen Kaiserzeit von Augustus bis zum Ende des 3. Jhs. n. Chr., München-Berlin

DİAMANTARAS, A. S. 1899

“Arkhaia Epitumbios Epigraphe En Murois Lykias”, *MDAI(A)* 14, 413

Dio Cass. (Cassius Dio, *Rhomaika*)

Roman History, with an English translation by E. CARY, I-IX, London 1914–1927 (The Loeb Classical Library)

DİNÇ, S. 2010

Hellenistik ve Roma Çağlarında Likya’da Kent Birlikleri, İstanbul

DUNN, A. 1992

“The Exploitation and Control of Woodland and Scrubland in the Byzantine World”, *BMGS* 16, 235–298

FELLOWS, CH. 1852

Travels and Researches in Asia Minor more particularly in Lycia, London

FGrHist.

JACOBY, F. 1923–1958 (Ed.), *Die Fragmente der griechischen Historiker*, Berlin/Leiden

FLEET, K. 1999

European and Islamic Trade in the Early Ottoman State. The Merchants of Genoa and Turkey, New York

FLEMMING, B. 1964

Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spätmittelalter, Wiesbaden

FOSS, C. 1983

“The Coasts of Caria and Lycia in the Middle Ages – a Preliminary Report”, *FES* 1, 212–255

FOSS, C. 1994

“The Lycian Coast in the Byzantine Age”, *DOP* 48, 1–52

FRANK, T. 1938

An Economic Survey of Ancient Rome, IV, Baltimore

FREI, P. 1990

Die Götterkulte Lykiens in der Kaiserzeit”, *ANRW* II.18/3, 1729–186

GARZETTI, A. 1974

From Tiberius to the Antonines: A History of the Roman Empire, AD 14–192, London

Gephyra

Gephyra: Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Antike auf dem Gebiet der heutigen Türkei –

Günümüz Türkiye'sinin Antik Devir'deki Tarihi ve Kültürü için Dergi

GGM

MÜLLER, C. 1855, *Geographi Graeci Minores*, I, Paris

HALFMANN, H. 1986

Itinera principum: Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich, Stuttgart

HARRISON, M. 2001

Mountain and Plain: From the Lycian Coast to the Phrygian Plain Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period. Edited by Wendy YOUNG. Ann Arbor

Hdt. (Herodotos, *Historiae*)

Herodot Tarihi, çev.: M. ÖKMEN – A. ERHAT, İstanbul 1991²

HEAD, B. V. 1963

Historia Numorum: A Manual Of Greek Numismatics, New And Rev. Ed., London

HEBERDEY, R. – KALINKA, E. 1897

Bericht über zwei Reisen im südwestlichen Kleinasien, ausgeführt im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Wien

HICKS, E. L. 1889

“Inscriptions from Casarea, Lydae, Patara, Myra”, *JHS* 10, 46–85

HIRSCHFELD, O. 1963³

Die Kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diocletian, Berlin

HOHLFELDER, R. L. – VANN, R. L. 2000

“Cabotage at Aperlae in Ancient Lycia”, *IJNA* 29.1,
126–135

HÖLBL, G. 1994

*Geschichte des Ptolemäerreiches: Politik, Ideologie
und religiöse Kultur von Alexander dem Großen bis
zur römischen Eroberung*, Darmstadt

IArykanda

Die Inschriften von Arykanda (IGSK Band 48)

IEph

Die Inschriften von Ephesos (IGSK Band 17.2)

IGR

Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes
(CAGNAT)

IGSK

Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien

JAMESON, S. 1973

“Lykia”, *RE Suppl.* XIII, 266–308

JHS

Journal of Hellenistic Studies

Kernos

*Revue internationale et pluridisciplinaire de religion
grecque antique*

KIRSTEN, E. 1978

“Artemis von Ephesos und Eleuthera von Myra: Mit
Seitenblicken auf St. Nikolaus und auf Kommagene”,
şurada: ŞAHİN *et alii*, 457–488

- KOLB, F. – ZIMMERMANN, M. 1990
 “Neue Inschriften aus Kyaneai und Umgebung I”,
EA 16, 115–138
- KOLB, F. 2004
Schriften des Historischen Koloqs Kolloquien 54,
Chora und Polis, Oldenbourg
- KOLB, F. 2008
Burg - Polis - Bischofssitz: Geschichte der
Siedlungskammer von Kyaneai in der Südwesttürkei,
 Mainz am Rhein
- KOLB, F. – TIETZ, W. 2001
 “Zagaba: Münzprägung und politische Geographie
 in Zentrallykien”, *Chiron* 31, 347–416
- LARSEN, J. A. O. 1955
Representative Government in Grek and Roman
History, Berkeley-Los Angeles
- LARSEN, J. A. O. 1968
Greek Federal States, Oxford
- LBW
 P. LE BAS – W. H. WADDINGTON, *Voyage*
archéologique en Grèce et en Asie Mineure, fait
pendant les années 1834 et 1844 (Paris 1847–1877),
inscriptions Grecques et Latines, Hildesheim 1972³
- LEBRUN, R. 1998
 “Panthéons locaux de Lycie, Lycaonie et Cilicie aux
 deuxime et premier millénaires av. J.-C.”, *Kernos* 11,
 143–155
- Lib. ep. (Libanius, *Epistulae*)
Briefe: Griechisch-Deutsch, in Auswahl Hrsgg. von
 G. FATOUROS – T. KRISCHER, München 1980

Liv. (Livius, *Ab urbe condita*)

Livy: From the Founding of the city, with an English translation by B. O. FOSTER – F. G. MOORE – E. SAGE – A. C. SCHLESINGER, I-XIII, London/New York 1919–1951 (The Loeb Classical Library)

MAGIE, D. 1950

Roman Rule in Asia Minor, I–II, Princeton

MANGANARO 1992

“Due note Tardoantiche”, *ZPE* 94, 283–294

MARX, A. 1894

“Anthias”, *RE* I.2, 2376–2377

MARKSTEINER, TH. 1997

Die befestigte Siedlung von Limyra. Studien zur vorrömischen Wehrarchitektur und Siedlungsentwicklung in Lykien unter besonderer Berücksichtigung der klassischen Periode, Wien

MARKSTEINER, TH. 2006

“Andriake Yüzey Araştırması 2005 Yılı Çalışmaları”, *Anmed* 4, 71–74

MAYER, L. 1803

Views in Egypt, from the original drawings in possession of Sir Robert Ainslie, taken during his Embassy to Constantinople by Luigi Mayer; engraved by and under the direction of Thomas Milton; with historical Observations and incidental Illustrations of the Manners and Customs of the Natives of that Country, London 1801; *Views in the Ottoman Empire, chiefly in Caramania*, London

MDA(I)

Istanbuler Mitteilungen

MDAI(A)

*Mitteilungen Des Deutschen Archäologischen
Instituts, Athenische Abteilung*

MEIGGS, R. 1982

*Trees and Timber in the Ancient Mediterranean
World*, Oxford

MIKOCKI, T. 1995

*Sub specie deae: Les impératrices et princesses
romaines assimilées à des déesses. Étude
iconologique*, Rom

MORGANSTERN, J. 1993

*The Fort at Dereagzı and other material remains in
its vicinity: from antiquity to the middle ages*,
Tübingen

NEUMANN, G. 1979

Neufunde lykischer Inschriften seit 1901, Wien

NEUMANN, G. 2007

*Glossar des Lykischen. Überarbeitet und zum Druck
gebracht von Johann Tischler*, Wiesbaden

OBERHUMMER, E. 1939

“Olympos”, *RE* XVII, 1, 315–320

OGIS

Orientis Graeci Inscriptiones Selectae
(DITTENBERGER)

ORMEROD H.A. – ROBINSON, E. S. G. 1914

“Inscriptions from Lycia”, *JHS* 34, 1–35

ÖNER, E. 1998

“Likya Limanlarının Kaderi (Teke Yarımadası Kıyılarında Jeoarkeolojik Araştırmalar)”, *AST* 15.1, 419–440

PALLAS *et alii* 1959

D. I. PALLAS – S. CHARITONIDIS – J. VENECIE, “Inscriptions lyciennes trouvées a Solomos pre de Corinthe”, *BCH* 83, 496–508

PEGOLOTTI, F. B. 1936

La pratica della mercatura, ALLAN EVANS (ed.), Cambridge

PEKÁRY, T. 1980

“Kleinasien unter römischer Herrschaft”, *ANRW* 7.2, 595–657

PETERSEN, E. – VON LUSCHAN, 1889

Reisen im südwestlichen Kleinasien, II: Reisen in Lykien, Milyas und Kibyratis, Wien

PLANHOL, X. de 1958

De la plaine pamphylienne aux lacs pisidiens. Nomadisme et vie paysanne, Paris 1958 (Bibliothèque archéologique et historique de l'Institut Français d'archéologie d'Istanbul 3)

PLRE

JONES, A. H. M – MARTINDALE, J. – JAMESON, J. 1971 *The Prosopography of Later Roman Empire*, I: A.D. 260–395, Cambridge

Ps.- Sk. (Pseudo Skylaks, Periplus)

Scylacis Caryendensis, «Fr. 100 “LYKIA”», şurada: *GGM* I 15–96

PULAK, C. 2010

“Uluburun Shipwreck”, (ed.) Eric H. CLINE, *The Oxford Handbook of the Bronze Age Aegean (ca. 3000–1000 BC)*, Oxford

RICKMAN, G. 1971

Roman Granaries and Store Buildings, Cambridge

RITTER, C. 1859

Die Erdkunde im Verhältnis zur Natur und zur Geschichte des Menschen, oder allgemeine vergleichende Geographie als sichere Grundlage des Studiums und Unterrichts in physikalischen und historischen Wissenschaft, Berlin

ROBERT, L. 1955

“Villes et monnaies de Lycie”, *Hellenica* X, 188–222

ROBERT, L. 1960

“Décret de la Confédération lycienne à Corinthe”, *REA* 62, 324–342

ROBERT, L. 1963

Noms indigènes dans l’Asie-Mineure gréco-romaine, I, Paris

ROBERT, L. 1966

Documents de l’Asie Mineure méridionale, Paris

ROBERT, L. 1984

“Documents d’Asie Mineures XXXIII. À Caunos avec Quintus de Smyrne”, *BCH* 108, 499–532

ROBERT, L. 1987

Documents d’Asie Mineure, Paris

SCHERRER *et alii* 1999

P. SCHERRER – H. TAEUBER – H. THÜR
(Hrsgg.), *Steine und Wege*: Festschrift für Dieter
Knibbe zum 65 Geburtstag, Wien

SCHULER, CH. 2006

“Inschriften aus dem Territorium von Myra in
Lykien: Istlada”, *Chiron* 36, 395–451

SCHULER, CH. 2007

“Augustus, Gott und Herr über Land und Meer: Eine
neue Inschrift aus Tyberissos im Kontext der
späthellenistischen Herrscherverehrung”, *Chiron*
37, 383–403

SCHWEYER, A.-V. 2002

Les Lyciens et la mort: Une étude d’histoire sociale,
Istanbul (*Varia Anatolica*, Vol. XIV)

SEG

Supplementum Epigraphicum Graecum

SPRATT, T. A. B. – FORBES, E. 1847

Travels in Lycia, Milyas and the Cibyrtis, in Com-
pany with the late rev. E. TH. DANIEL, I–II, London

Strab. (Strabon, *Geographika*)

The Geography of Strabo, with an English translation
by H. L. JONES, I–VIII, London/New York 1917–
1932 (The Loeb Classical Library)

ŞAHİN *et alii* 1978

S. ŞAHİN – E. SCHWERTHEIM – J. WAGNER
(Hrsgg.), *Studien zur Religion und Kultur
Kleinasiens*: Festschrift für Friedrich Karl Dörner
zum 65. Geburtstag II, Leiden 1978

ŞAHİN, S. – ADAK, M. 2005

Stadiasmus Patarensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae, İstanbul

TAKMER, B. 2006

Lex Portorii Provinciae Lyciae: Lykia Eyaleti Gümrük Yasası, Antalya (Akdeniz Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi 2006)

TAKMER, B. 2007a

“Lex Portorii Provinciae Lyciae. Ein Vorbericht über die Zollinschrift aus Andriake aus neronischer Zeit”, *Gephyra* 4, 165–188

TAM

Tituli Asiae Minoris

TEKİNALP, A.M. 2000

Geç Antik Dönem Sonrasında ve Ortaçağ'da (M.S. 4-14. y.y.) Andriake Kenti, Ankara (Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi).

TEXIER, CH. 1839/49

Description de l'Asie Mineure, faite par ordre du gouvernement français, de 1833 à 1837, I–III, Paris

TIB 2004

F. HILD – H. HELLENKEMPER (Hrsgg.), *Tabula Imperii Byzantini*, VIII: Lykien und Pamphylien, Wien 2004

TIETZE, E. 1885

“Beiträge zur Geologie von Lykien”, *Jahrbuch der kaiserlich-königlichen geologischen Reichsanstalt* 35, 283–386

TOD, M. N. 1942

“The Progress of Greek Epigraphy, 1939-1940”, *JHS*
62, 78 51–83

TROMBETTA, P.-J. – CHARNIOT, J. N 1993

“Les greniers d’Hadrian: Andriake et Patara.
Greniers”, *BM* 151, 95–109

TROXELL, H.A. 1982

The Coinage of the Lycian League, New York

VON WARSBERG, A. F. 1899

Eine Reise durch das Reich des Sarpedon, Wien

WEINREICH, O. 1913

*Lykische Zwölfgötter Reliefs. Untersuchungen zur
Geschichte des dreizehnten Gottes*, Heidelberg

WÖRRLE, M. 1975a

“B. Andriake: Die Hafenstadt von Myra, 2. Die
Horrea Hadriani in Andriake”, şurada:
BORCHHARDT, 66 v.dd.

WÖRRLE, M 1975b

“Zwei neue griechische Inschriften aus Myra zur
Verwaltung Lykiens in der Kaiserzeit II. Regelungen
von Zollfragen durch eine unbekannte römische
Autorität des 2. Jahrhunderts n. Chr.”, şurada:
BORCHHARDT, 286–300

WÖRRLE, M. 1988

Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleinasien,
München, (Vestigia 39)

WÖRRLE, M. 1999

“Artemis und Eleuthera in Limyra”, in: SCHERRER
et alii, 269–274

WÖRRLE, M. 2004

“Ermandyberis von Limyra, ein prominenter Bürger
aus der Chora”, şurada: KOLB, 295–302

ZACOS, G. 1984

Byzantine Lead Seals, Bern

ZGUSTA, L. 1984

Kleinasiatische Ortsnamen, Heidelberg

ZIMMERMANN, M. 1992

*Untersuchungen zur historischen Landeskunde
Zentrallykiens*, Bonn

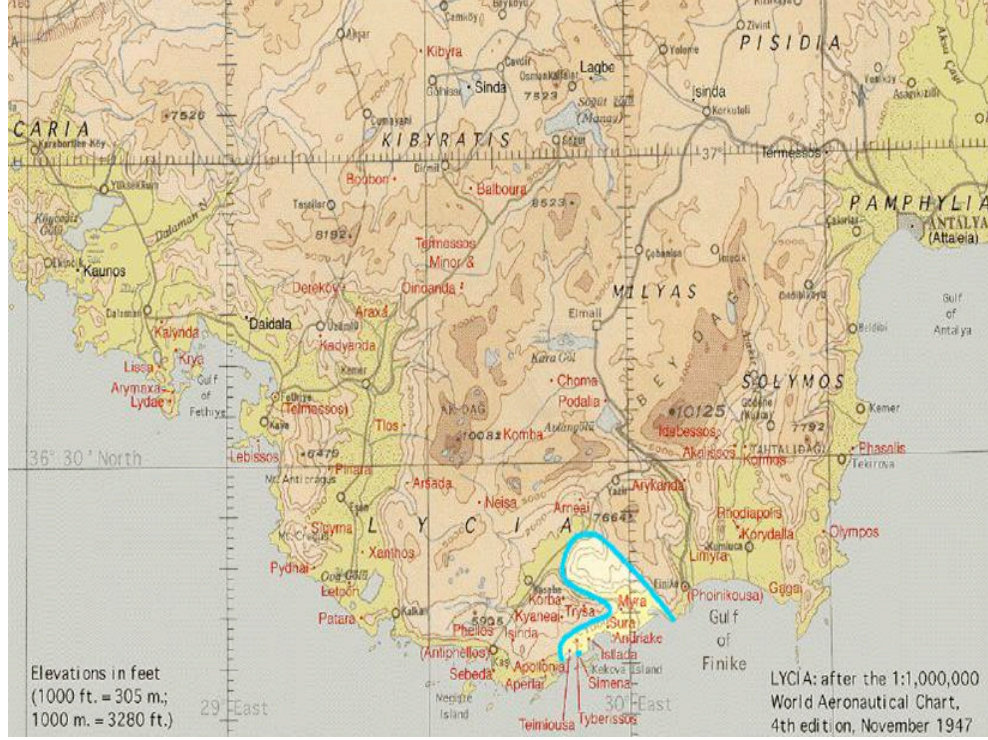
ZPE

Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik

EKLER

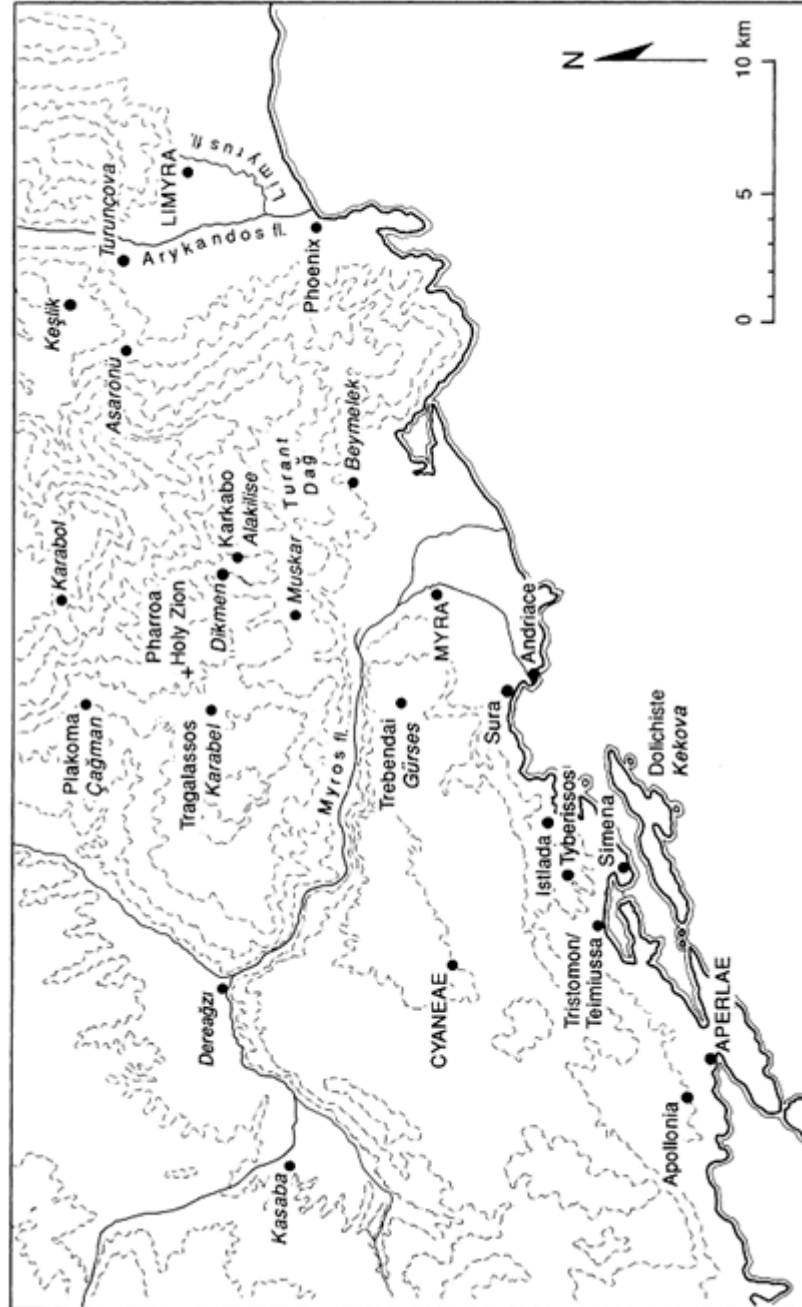
HARİTALAR

Harita 1:
Myra Kentinin Sınırları
(ÖZTÜRK 2010: 300)

(Salt Harita: http://www.lycianturkey.com/images/LYCIA_map.jpg)

Harita 2:
Myra ve Komşu Kentler
(FOSS 1994: Map II)

FOTOĞRAFLAR

Foto 1:

Granarium

(Myra ve Limanı Andriake Kazıları Arşivi)

Foto 2:

Arcadius Anıtı'ndan Bir Detay

(Myra ve Limanı Andriake Kazıları Arşivi)

Foto 3:

Arcadius Anıtı ile Arkasında Granarium

(Myra ve Limanı Andriake Kazıları Arşivi)

Foto 4:*Andriake Gümrük Yazıtı*

(Antalya Müzesi - Myra ve Limanı Andriake Kazıları Arşivi)

Foto 5:

Andriake'nin Kısmen Havadan Görünüşü

(Myra ve Limanı Andriake Kazıları Arşivi)

